

L'ARC 14

Quadern Informatiu de l'Institut
de Ciències de l'Educació
Universitat de les Illes Balears
Núm. 14 / NOVEMBRE 2001

Universitat de les Illes Balears
Institut de Ciències de l'Educació

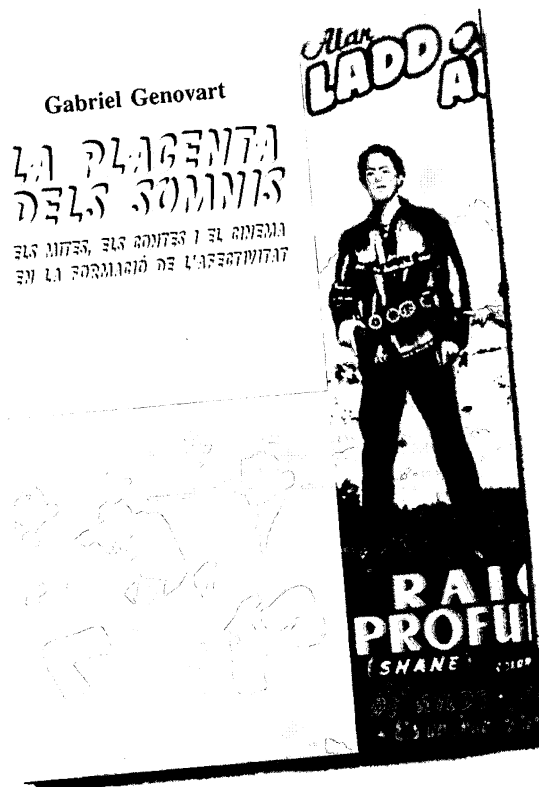

Universitat de les
Illes Balears

SERVEI DE PUBLICACIONS NOVETATS EDITORIALS

Els llibres de L'Arc no són una col·lecció

En el misteri de la sala fosca, la fabulació es converteix en una experiència onírica. És aquella fosca que embolcalla els espectadors. La tenebra, com una placenta, un embolcall que alimenta la teva vida.

Aquest llibre és el punt de sutura entre el conte tradicional i el cinema, entre dues maneres de fabricar els somnis, de confabular amb la ficció.

Escrit amb admirable agilitat i bon estil, sense negar-hi aquell punt d'exquisida emoció que només posam a les coses que ens han seduït. La placenta dels somnis és un llibre exemplar. Modèlic per la claredat de la prosa, fascinant pels temes que hi són tractats, tan a prop de la condició humana.

FRANCESCA COMAS I RUBÍ

LA CONSOLIDACIÓ DEL
SISTEMA EDUCATIU
LIBERAL A MALLORCA
L'APORTACIÓ DE FRANCESC
JAUME RIUTORT I FELIU (1812-1885)

Francesca Comas aconsegueix, amb una rigorosa i sòlida metodologia històrica fer-nos entendre, a partir de la biografia professional de Francesc Riutort, algunes de les claus per entendre el procés de configuració del sistema educatiu liberal amb els seus èxits, limitacions i deficiències que, malgrat el temps transcorregut, serveixen per entendre un poc més la realitat educativa que vivim en el present.

L'ARC

Quadern informatiu de l'Institut de Ciències de l'Educació
de la Universitat de les Illes Balears

Número 14 / NOVEMBRE 2001

Publicació quadrimestral

Preu d'aquest exemplar: 700 ptes. (4'2 E)

Edita:

Institut de Ciències de l'Educació
de la Universitat de les Illes Balears
C/ Miquel dels Sants Oliver, 2 - 07071 Palma (Balears)
Telèfon: 971 17 24 08 - Fax: 971 17 24 01

Director:

Gabriel Janer Manila

Coordinator:

Catalina Morey Suau

Secretària de Redacció:

Aina Dols

Consell de Redacció:

Pere Alzina	Miquel Catany
Catalina Morey	Mateu Servera
Miquel Sbert	Maite Sbert
Marià Torres	Gaspar Valero

Consell de l'Institut de Ciències de l'Educació:

Excma. Sra. Mercè Gambús
Vicerectora d'Extensió Universitària

Il·lm. Sr. Gabriel Janer Manila
Director. Institut de Ciències de l'Educació.

Dr. Mateu Servera

Psicologia

Dr. Llorenç Valverde

Ciències Matemàtiques i Informàtica

Dr. Gonzalo Lozano

Economia i Empresa

Dra. Patricia Trapero

Filologia Espanyola i Moderna

Dra. Rosa Arrom

Dret Privat

Dra. Catalina Cantarellas

Ciències Històriques i TT.AA.

Dr. Jaume Cañellas

Química

Dr. Pere J. Brunet

Ciències de la Terra

Dr. Luis Gallego

Biologia Ambiental

Dr. Lluís Mas

Física

Dr. Joan Oliver Araujo

Dret Públic

Dr. Antoni Pons Biescas

Biologia Fonamental i Ciències de la Salut

Dr. Diego Sabote Navarro

Filosofia

Dra. Catalina Valriu Llinàs

Filologia Catalana i Lingüística General

Sra. Catalina Morey i Suau

Secretària. Institut de Ciències de l'Educació

Publicitat i subscripcions:

Xisca Noguera
C/ Miquel dels Sants Oliver, 2 - 07071 Palma (Balears)
Telèfon: 971 17 24 08 - Fax: 971 17 24 01
e-mail: ICEXNT@PS.UIB.ES

Il·lustració de la portada:

Infant adormit a la seva cadira (1654).
Johannes Verspronck

Les fotografies que il·lustren aquest número de L'Arc:
nines i nins de l'Afganistan.

Disseny gràfic i impressió:

Taller Gràfic Ramon
C/ Gremi Forners, 18 - 07009 Palma
Tel. 971 919 000
<http://personal4.iddeo.es/tgramon>
e-mail: tgramon@retemail.es

DL: P.M. 1094-1996

I.S.S.N. 1136-8969

L'Arc no fa necessàriament seves les opinions ni els
criteris exposats en les diferents col·laboracions.

Editorial

pàg. 2

Isabel Moreno,
una dona
marinera 3
Revista l'Arc

El Museu, un
instrument
d'aprenentatge
del segle XXI 9

Bartomeu Martínez
i Oliver

Plantar cara a la careta
de la pena de mort.
Com fer-ho a l'escola

13

Miquel Jaume Campaner

L'hort
escolar
com a eina
per
adquirir
valors,
normes
i actituds
al CP Rafal
Vell 37

Celso Calviño
Andreu
Jerònia
Sampol
Fornés

Recordant l'oblit
Bartomeu J. Barceló Ginard

41

Així com lo sol qui fa arc...

Ramon Llull

Novament L'ARC, el quadern informatiu de l'Institut de Ciències de l'Educació, toca a les vostres portes i us demana, com aquell que reclama que el deixin romandre per una santa nit, una mica d'atenció, una mica del vostre temps. Aquells que feim L'ARC –bé sabeu que no és fàcil treure al carrer una publicació periòdica que cerca servir d'enllaç entre els diversos nivells que configuren el mapa acadèmic– ens donaríem per satisfets si aconseguíem provocar –potser, en el fons tenim una certa vocació provocadora i alhora punyent– una mica d'inquietud entre aquells que imaginam que són els nostres lectors. L'ànsia necessària que marca els millors moments de la comunicació científica i de l'estudi: l'afany de saber, el desassossec de conèixer.

Fa poques setmanes, l'escriptora Doris Lessing, en ocasió de la recepció del premi Príncep d'Astúries que li havia estat otorgat per la qualitat i la projecció internacional de la seva obra, a la ciutat d'Oviedo, pronuncià un discurs en què es referia a l'educació humanística. Hi deia: "Això era un temps –i sembla tan llunyà– en què existia una figura respectada, la persona culta. Ell –solia esser ell, però amb el temps succeí que fou de cada vegada més ella– rebia una educació que diferia poc d'un país a l'altre –em referesc, per descomptat, a Europa–, però era molt diferent del que avui coneixem. Williaam Hazlitt, el nostre gran assagista, assistí a una escola a les darreries del segle XVIII el pla d'estudis de la qual era quatre vegades més complet que el d'una escola equiparable del nostre temps: un con junt de principis bàsics de la llengua, el dret, l'art, la religió i les matemàtiques. Es tenia per cert que aquesta educació, que era per si mateixa densa i profunda, només era un aspecte del desenvolupament personal, ja que s'esperava dels alumnes que llegissin, i així ho feien. Aquest tipus d'educació, l'educació humanística, es troba en vies de desaparició. De cada vegada més els Governos –entre ells el britànic– animen els ciutadans a adquirir coneixements professionals, mentre no es considera útil per a la societat moderna l'educació entesa com el desenvolupament integral de la persona humana. L'educació d'antany hauria contemplat la literatura i la història gregues i llatines i la Bíblia com a base per a tot el demés. Ell –o ella– llegia els clàssics del seu propi país, potser un o dos d'Àsia i els més coneguts escriptors d'altres països europeus: Goethe, Shakespeare, Cervantes, els grans russos, Rousseau... Això ja no existeix".

El text de Doris Lessing permetria una llarguíssima reflexió i, naturalment, com a nosaltres ens agrada, plantejar un seguit de preguntes per a les quals no sempre tenim la resposta. Per exemple: És cert que el que coneixem per educació humanística humanitza de veritat aquells que la reben? Probablement, aquells que no han estat transformats per l'educació humanística que ens pensàvem que havien rebut només han assistit a un simulacre, a una ficció humanística? I ens serveix aquest model en un temps com el nostre abocat a la massificació? (Cal precisar que per massificació no només entenem les classes superpoblades i els centres carregats d'aules i alumnes. Sobretot la massificació de l'ensenyament constitueix un estil, una forma de fer, de treballar pròpia del nostre temps, encara que les aules només estiguin mig ocupades). Fa pocs dies, un professor universitari ens explicava que havia preguntat als seus alumnes, una classe de cinquanta, quants n'hi havia que llegien la premsa: un diari. D'entre tots aquells alumnes, només un afirmà que llegia el diari –un diari– cada dia.

L'escriptora va acabar el seu discurs amb aquestes paraules, reveladores d'una certa nostàlgia: "Queden parcel·les de l'excel·lència d'antany en alguna universitat, alguna escola, en l'aula d'algun professor antiquat enamorat dels llibres, potser en algun periòdic o revista. Però ha desaparegut la cultura que en altre temps havia unit Europa i els seus fills d'ultramar..."

Tant de bo L'ARC contribuís a crear algunes d'aquelles parcel·les d'excel·lència. ◆

Isabel Moreno, una dona marinera

Hem dut a les pàgines de *L'Arc* la conversa atractiva i suggeridora de la Dra. Isabel Moreno Castillo, catedràtica de Biologia Marina de la Universitat de les Illes Balears.

La vida, els treballs i els dies de la Dra. Moreno són plens d'inquietud: la preocupació pel coneixement de la vida marítima i l'impacte que l'activitat humana exerceix sobre el mar, el nostre mar, tots els mars de la terra.

Les seves investigacions ens menen a aquestes preocupacions: la vida a l'aigua, la flora i la fauna del mar balear, les aigües costaneres i la seva contaminació, les posidònies, el zooplàncton, tant de l'aigua salada com de l'aigua dolça, els moluscs de les Illes Balears, etc. La doctora Moreno ha observat i estudiat la vida que transcorre en el mar. I ha viatjat a l'Antàrtida per estudiar-ne la vida. No li és estrany, doncs, el qualificatiu d'una dona marinera. No és la dona que espera que vingui l'enamorat del mar remot, sinó que s'endinsa en l'horitzó i decideix ser ella mateixa la marinera que recorre tots els mars coneguts.

L'ARC: *Doctora Moreno, us creieu una dona marinera?*

I.M.: Em resulta una mica sorprenent aquest qualificatiu, però sí, crec que sí. El mar és el meu centre d'interès, el meu objecte d'estudi, visc rodejada del mar i em sent molt bé a bord. Sí, he anat a la seva recerca, no he esperat que m'arribàs.

L'ARC: *El mar és un tema que la literatura ha tractat en abundància. Les platges tranquil·les dels poetes noucentistes, el mar agrest i esvalotat dels romàntics, l'aventura per mar dels narradors viatgers. Digau-nos la diferència que observau entre el mar*

mitificat per la literatura i el mar que vós coneixeu a través de l'estudi.

I.M.: El mar és un personatge de molts de rostres, és tot el que diuen i molt més. Té diverses expres-

revista
 L'ARC
 14

sions i tarannàs i és canviant. És com una persona, sap ser tendra i serena, però també poderosa i imponent. Quan està tranquil·la, convida al passeig i a submergir-s'hi; quan està agitada, desencoratja i un mar terrible s'imposa. Però sempre convida a contemplar-lo. La relació amb el mar és molt variada, però la vida de l'home del mar és dura, no té gaire a veure amb el que es reflecteix en la literatura. La del científic és intermèdia, sortim a recollir, observar, fotografiar, recomptar, mesurar, etc., però si les condicions són dolentes i no t'ho permeten, hem d'esperar fins que tot hagi passat i llavors tornar-hi.

L'ARC: *Creieu que l'home és un depredador del mar? Com observau l'impacte humà sobre la vida marina?*

I.M.: Per desgràcia sí, crec que l'home es comporta d'una manera estúpida i deslleial. El mar ens brinda aliment, matèries primeres, via de transport, motiu de goig i tantes coses..., però l'home n'ha abusat: hi ha sobrepescat, l'ha contaminat, n'ha alterat els fons marins i n'ha modificat i deteriorat les costes.

En els darrers 50 anys tot això s'ha intensificat i accelerat i l'ha posat en perill. Si no es pren consciència de les dimensions i repercussions del problema i es frena i s'hi intenta posar remei, el mar ja no serà una font de recursos i l'home l'haurà convertit en un immens abocador deshabitat, amb les voreres completament artificialitzades i banalitzades.

L'ARC: *Relatau-nos el vostre viatge a l'Antàrtida. Què hi anàveu a fer? Com hi anàreu? Parlau-nos de la vida a l'Antàrtida*

I.M.: Parlar de les meves experiències antàrtiques m'encanta, em canvia l'expressió i em vénen aquelles imatges meravelloses de llum suau i obliqua, interminables i esplèndides postes de sol, aquella explosió de vida de les pingüïneres, la majestuositat de les balenes, l'elegància del vol suau dels albatros i les formes tan increïblement belles dels enormes icebergs, esculpits pel vent i l'aigua. El renou del gel en fondre's, les enormes meduses, les llargues

colònies de salpes, els grans petrells que segueixen l'estel que deixa el vaixell.

Record l'intens fred, la soledat, la natura intacta. Se m'acumulen les vivències. Han estat experiències molt enriquidores i que no canviaria per res. També té els seus aspectes difícils: el fred, el treball dur, les estretors, la convivència, la distància..., però sempre es té present l'enorme privilegi que suposa tenir accés a aquest món insòlit i tot es viu amb una gran intensitat.

Què vaig anar a fer-hi? Vaig formar part d'un equip científic multidisciplinari que hi anava a estudiar el moviment i comportament de les masses d'aigua a l'estret de Bransfield. El viatge fou fantàstic, primer Buenos Aires, llavors Santiago de Chile i, finalment, Punta Arenas, tot en avió. A Punta Arenas ens esperava el vaixell BIO Hespèrides i cap al sud.

Vers l'estret de Magallanes ens trobarem amb els primers icebergs, però no era res comparat amb el que ens trobaríem. Creuar el Drake és sempre una incògnita i moltes de vegades fa honor a la fama que té de ser una de les aigües més turbulentes del Planeta. Però després d'una mitjana de 40 hores de navegació ja s'està en aigües antàrtiques. No oblidaré mai l'arribada per primera vegada a les illes Shetland del Sud i fondejar a la badia Sud davant la base espanyola a l'illa de Livingston. Allò era l'Antàrtida i en aquell entorn navegaríem durant dos mesos. Tanc els ulls i encara ho veig, completament nítid i, d'això, ja en fa deu anys.

Allà la vida, tant a les bases com als vaixells, és dura: fred, estretors, distància. Sempre que el mar et deixi, es treballa sense descans, per torns, perquè mai no se sap quan s'aixecarà un vent catabàtic, arribarà una borrasca o es gelarà la superfície i hauré d'hissar els aparells, trincar-ho tot i esperar.

Aleshores es té temps per observar, pensar, analitzar, escriure, parlar i gaudir plenament de tot allò.

Haver estat allà et convenç, cada vegada més, de la necessitat de conservar en bones condicions aques-

ta part del Planeta, com sigui. És pràcticament l'únic que queda sense que l'home ho hagi modificat i no podem ser tan estúpids de quedar-nos sense aquesta obra mestra de la creació i aquest patrimoni meravellós. És un ecosistema tan fràgil, que qualsevol intervenció tindria efectes catastròfics.

L'ARC: *Com veieu l'estat de salut del mediterrani, el nostre mar, el mar d'Ulisses?*

I.M.: Consider que el Mediterrani està malalt, no en fase terminal, però malalt. Necessita cures, atenció, respecte i, si volem que es curi, cal prendre mesures molt serioses. Com passa amb els organismes malalts, hi ha zones més afectades que d'altres. El que està més afectat, modificat, deteriorat i maltractat del Mediterrani és la zona costanera. Si volem que continuï essent una via de comunicació entre pobles i cultures i una font de recursos, cal que facem una política ambiental totalment diferent a l'actual.

L'ARC: *I ara digau-nos com veieu l'estat de salut de les cultures que voregen el Mediterrani.*

I.M.: Desgraciadament també al Mediterrani hi trobam una diferència Nord-Sud.

Crec que els del Nord no allargam la mà amb suficient decisió i els del Sud no reconeixen que la necessiten, no la veuen o en tenen desconfiança. A tots ens falta la convicció que som una unitat, no tan sols geogràfica, sinó també ambiental, i que està en les nostres mans intentar curar aquest mar malalt o bé continuar així i deixar-lo per impossible. Consider que aquesta zona de cultures riques i variades té un potencial increïble per desenvolupar, estam una mica condemnats a dur-nos bé i a treballar braç a braç, però sembla que molt poques vegades s'aconsegueix.

L'ARC: *Heu trescat terres i mar diversos, què heu recollit dels vostres viatges: quant al coneixement científic i quant a la vida dels homes i les dones que heu conegut?*

I.M.: El més enriquidor dels viatges són les experiències, les vivències insòlites, les cures d'humilitat a les quals et sotmetes quan t'adones que ets un gra d'arena en un desert, però en un desert que ni tan sols és teu, però on t'acullen. S'aprèn que hi ha moltes maneres de pensar, escales de valors molt diferents, creences i costums distints, però que en el fons tots els homes som iguals, amb les nostres esperances, preocupacions i alegries; que pertot són amables i acollidors. Crec que et fa madurar, viure sense temor, confiar en els teus semblants i sentir-te que formes part de la gran família humana sense localismes ni exclusions.

Viatjant es viuen moments increïbles, topes amb gent insòlita i s'aprenen moltes coses. Certes experiències, converses, excursions, contemplacions, visites, no et poden deixar insensible, et fan pensar, qüestionar, comparar i vas madurant.

(Això que diuen que hom mai no torna d'un viatge igual que com hom va partir consider que és una gran veritat; si no fos així, crec que no pagaria la pena sortir de casa.)

Els coneixements que adquireixes de la natura d'una zona s'entrellacen amb els de les persones que hi viuen, i formen un tot, per això no m'és fàcil separar els aspectes científics dels humans i sobretot perquè jo mateixa som les dues coses alhora. Crec que ser més persona millora el teu treball científic i ser millor científic millora els teus aspectes personals.

L'ARC: *Heu exercit la vostra feina docent i investigadora a centres universitaris diversos, heu esta a Anglaterra, a Holanda, a Amèrica Llatina, als Estats Units d'Amèrica, etc. De la vostra estada a aquests centres, què n'heu après i què us ha servit per incorporar després al vostre treball a la UIB?*

I.M.: Com en l'exemple dels viatges, les estades en centres docents i d'investigació d'altres països t'ensenyen molt. No tan sols aprens el que s'hi fa, sinó com i per què. Aprens mètodes, tècniques, punts de vista, sistemes de treball, pots consultar excel·lents

biblioteques que estan a la teva disposició, però també coneixes gent i altres tipus de societat. Ara bé, tampoc no es fàcil separar les coses. Les vivències i la formació d'un professor es reflecteixen en la seva actitud i en la seva activitat professional, tant docent com investigadora. Voldria creure que tot el que he après fins ara queda reflectit, d'alguna manera, en els meus ensenyaments i en la meva tasca científica.

L'ARC: *Parlau-nos del curs "Avanços en Biologia" que heu organitzat des del vostre departament i que impartireu a l'ICE. Quins són els objectius, a qui va dirigit?, etc.*

I.M.: Així com es produeixen els esdeveniments en les ciències experimentals és impossible mantenir-se al dia i aquest tipus de curs ens ha semblat una fórmula senzilla i agradable de col·laborar en la formació permanent del professorat que s'interessi per aquests temes. Cada professor parlarà d'una tema punter en la seva disciplina. Volem posar a disposició del professorat de secundària una informació de primera mà sobre temes nous que es desenvolupen aquí.

L'ARC: *Parlau-nos, novament, del mar.*

I.M.: N'estaria parlant hores i hores. Algunes vegades m'han demanat per què m'he dedicat a estudiar el mar i, en lloc de poder dir coses maques, atès que sempre he viscut prop seu, o que em ve de família, he de contestar que no ho sé. No en tinc una explicació lògica, simplement em fascina. Record clarament quan als cinc anys vaig veure el mar per primera vegada i, per segona, als deu, quan ens embarcàrem en un ferri. Em va semblar fantàstic. A poc a poc he modelat ma vida per conèixer-lo més i millor i intensificar-hi la meva relació. És una relació d'interès, respecte i confiança, com amb un vell amic.

Preguntes de caràcter general

L'ARC: *Si ara us sortís un geni d'una llàntia, quins tres desitjos li demanaríeu?*

I.M.: Li demanaria que els homes ens escoltàssim més; que fóssim tolerants i no agressius i, si em concedís això, ja no caldria demanar-li res més.

L'ARC: *De quins dels vostres assoliments estau més cofoia? I què més us agradaria assolir?*

I.M.: No estic especialment satisfeta de res en particular, sinó que estic contenta del que he fet de ma vida. De cap assoliment en concret, sinó del que ha anat passant.

La vida de tots depèn de molts de factors, no tan sols d'un mateix, però crec que he estudiat i treba-

llat molt i he posat molt de part meva per tal que tot es desenvolupi de manera positiva. Crec que amb els anys s'aconsegueix més serenor i equilibri en les opinions i en les emocions, cosa que et permet viure d'una manera més agradable i plena.

Què vull assolir? Doncs no ho sé. Per ventura quan em jubili d'aquesta professió moltes de les llavors que he sembrat al llarg de tants d'anys de docència hauran germinat i donat fruit. Però això mai no ho sabré.

L'ARC: *Si no visquéssiu aquí i ara, on i quan us agradaria viure?*

I.M.: És una pregunta difícil perquè en un altre lloc i en un altre temps amb unes altres vivències no seria el que ara som. Però moltes de vegades, sobretot de jove, he pensat que m'hauria agradat néixer a l'antiga Grècia quan la ciència era més a l'abast o en l'època de les grans expedicions, però és una beneitura atès que aleshores les dones no s'interessaven per allò o bé no hi tenien accés.

L'ARC: *Quines tres persones reals admirau més?*

I.M.: Realment m'ho posau difícil: hi ha tanta de gent i tan distinta..., però jo crec que escolliria Joan XXIII, Indira Gandhi i Martin Luther King. Crec que han tingut un paper molt important i probablement una repercussió major de la que ara se'ls atorga.

L'ARC: *Els vostres herois de ficció preferits.*

I.M.: Els meus herois de ficció han variat amb l'edat: de nina era Robin Hood i el darrer Harry Potter.

L'ARC: *La vostra idea de felicitat és...*

I.M.: Consider que la felicitat és com un estat d'ànim de pau d'esperit i de serenor, que et permet gaudir de milers de coses petites, vertaderament admirables, que tenim al nostre voltant, en la vida diària, i que tenim la capacitat per transmetre'l a la gent que ens rodeja. No és fàcil, però mentre s'intenta no se n'està tan lluny. Aquesta maduresa que et donen els anys, de la qual et parlava, també t'hi acostia.

L'ARC: *Us heu de gastar 10 milions en tres dies. Com ho faríeu?*

I.M.: Molt senzill: ho donaria a Mans Unides o a Intermón.

L'ARC: *Quin fet de la Història General us hauria agradat canviar?*

I.M.: La Segona Guerra Mundial. Sempre m'ha interessat i he pensat moltes de vegades en com hauria estat si no s'hagués produït. Quantes calamitats, morts i destrucció s'haurien evitat i quantes tragè-

dies personals, vides destrossades i esperances truncades.

L'ARC: *Quin llibre teniu al capçal del llit?*

I.M.: Molts, sempre n'hi ha un que estic llegint. Ara mateix llegesc una novel·la amable, fins i tot una mica embafadora, de la novel·lista anglesa Rosamunde Pilcher. M'encanten les seves descripcions del camp, la vegetació, la pluja, el vent, els niguls i la relació dels seus personatges amb l'entorn.

L'ARC: *Què hauríeu triat si haguéssiu estat al lloc de Paris?*

I.M.: Si hagués pogut, una mica de cada, si no, Pal·les.

L'ARC: *Buda, Crist, Epicur, Horaci o Mahoma?*

I.M.: Crist

L'ARC: *Com voldríeu que us recordassin?*

I.M.: Com una professora treballadora, complidora, responsable, que es pren seriosament la seva tasca, que desperta interès i ganes d'aprendre. Com una companya sensata, compromesa i participativa. Com una amiga sol·lícita, lleial i generosa. Com una esposa i mare serena, preocupada, equànime, com-

prensiva, afectuosa i alegre, i com una padrina entrançable.

L'ARC: *Com creieu que serà l'ensenyament del futur?*

I.M.: No ho sé. Som molt dolenta fent prediccions, però supòs que es desenvoluparan moltes més tècniques audiovisuals, videoconferències i d'altres, però crec que mai no se substituirà el professor: aquella persona que estudia i es prepara per oferir als altres uns coneixements de la manera més clara i senzilla d'assimilar.

L'ARC: *I com voldríeu que fos?*

I.M.: M'agradaria que es potenciàs més el professor com a tutor, com el que guia, dirigeix, aconsella llibres, discuteix punts de vida, ensenya tècniques d'estudi, etc., més que no com un transmissor.

L'ARC: *Un gall o un sebel·lí?*

I.M.: Un sebel·lí, té uns ulls grans, vola i viu prop de l'aigua. ◆

Com es pot col·laborar amb la revista de l'Institut de Ciències de l'Educació?

Les pàgines de la revista de l'Institut de Ciències de l'Educació són obertes a les col·laboracions de les persones que hi puguin estar interessades. Els professionals de tots els nivells educatius podeu fer-nos arribar les vostres experiències i opinions sobre qualsevol tema relacionat amb la pràctica educativa.

Podeu fer-ho a les seccions Panoràmica, amb articles i reflexions sobre l'educació en general, i Didàctica, explicant aquelles experiències que, bé pel caràcter innovador bé per la seva eficàcia, cregueu que cal esmentar.

Els articles han de tenir una extensió d'entre quatre i sis pàgines DIN A4, escrites a doble espai, i

han de dur un títol que en sintetitzi el contingut. Cal que lliureu dos exemplars impresos de cada treball i, sempre que sigui possible, han d'anar acompanyats de l'article en suport informàtic (preferentment en l'aplicació Microsoft Word o, si no, WordPerfect).

Si voleu col·laborar amb nosaltres, feu-nos arribar els vostres escrits a:

Revista L'Arc

Institut de Ciències de l'Educació de la UIB
C/ de Miquel dels Sants Oliver, 2

07071 Palma (Balears)

Telèfon: 971 17 24 80 - Telefax: 971 17 24 01

Bartomeu Martínez i Oliver
 Historiador d'Art tècnic de Patrimoni
 de l'Ajuntament d'Inca

El Museu, un instrument d'aprenentatge del segle XXI

L'acció cultural i educativa que ha de desenvolupar un museu ha d'anar dirigida al públic en general com a institució pública que és.

(Ángela García Blanco)¹

El museu del segle XXI és una institució cultural que representa en si mateixa un servei públic en relació directa amb els conceptes d'educació, de difusió i de comunicació. Les senyes d'identitat del museu provenen d'uns objectes (col·leccions que s'han recollit i conservat per preservar-les i tutelar-les) i d'una societat per a la qual es conserven dits objectes.

La seva difusió cultural consisteix actualment en la visita, l'atenció, la comprensió, l'aprenentatge i el plaer del públic davant l'oferta museística que ofereixen institucions. És en aquest context que té un paper educatiu important per a tota la societat.

Fent memòria històrica, l'any 1977 Kenneth Hudson consultor de la Unesco instava els museus a «transformar-se en els instruments socials i educatius que el món modern demanava» i afegia que, «si els museus no aconseguien respondre al canvi social i

reflectir-lo, deixarien de justificar el suport públic que rebien».²

Quan un visitant contempla una exposició, permanent o temporal, el museu ajuda a la formació personal i l'educació que afecta les persones al llarg de la seva vida. S'han de tenir molt en compte dos instruments fonamentals en les relacions del museu amb la societat, com són els departaments de difusió i les seves associacions d'amics. Avui en dia, juntament amb altres institucions actuen d'acord amb la possibilitat d'acostar la cultura a un públic més ampli i més actiu (escolars, universitaris...) a través d'activitats i de serveis cada vegada més participatius.

Concepte i funcions d'avui

Després de la Segona Guerra Mundial, i partir d'idees com la democratització de la cultura,³ els museus intenten transmetre el seu missatge a un gran nombre de persones mitjançant la utilització de diversos sistemes com la innovació en el llenguatge museogràfic i la seva aplicació a l'exposició a través de regles com el distanciament de l'arquitectura, la il·luminació selectiva i la senyalització diferenciada acces-

sible a tots els públics.⁴ També, el desenvolupament d'activitats tant a l'interior (tallers com els de la Fundació Pilar i Joan Miró de Palma i cicles de conferències com els de la Fundació Joan March de Palma) com a l'exterior (maletes pedagògiques de la Fundació "la Caixa" de Palma...).

La definició més acceptada del terme museu per la comunitat museística internacional actual és la que va aprovar l'International Council of Museums (ICOM) l'any 1974: «El Museu és una institució permanent, sense finalitat lucrativa, al servei de la societat i del seu desenvolupament, oberta al públic que adquireix, conserva, investiga, comunica i exhibeix per a fins d'estudi, d'educació i de gaudi, testimonis materials de l'home i el seu entorn.»⁵ Fernando Martín opina que les funcions tradicionals de col·lecció, conservació i exhibició encara avui persisteixen, ja que són imprescindibles per ser instruments de comunicació i aprenentatge; apunta que la investigació de les col·leccions és una tasca imprescindible perquè il·lumina els objectes, ens en revela el significat, és una guia selectiva per a posteriors exposicions, ofereix elements de judici

per a adquisicions futures i obren nous camps de coneixement i, sobretot, capacita el museu per iniciar la difusió a la societat dels valors de les seves col·leccions a través de diversos mitjans.⁶

Per tant, les col·leccions (conjunts reunits i mantinguts en un ambient intel·lectual específic) converteixen els museus, no en magatzems d'objectes, sinó en magatzems de coneixements.

Difusió i educació en el Museu

Darrerament, el caràcter socialitzador del museu ha originat l'aplicació d'aquesta institució a una relació de termes com educació, didàctica, pedagogia, difusió i comunicació, que han de formar part del que ha de ser en essència el museu: la funció primordial és el *contacte directe amb el públic*.⁷

A Catalunya, la Llei 17/1990, de 2 de novembre, de museus, manifesta a la seva introducció que la preservació del «patrimoni històric, artístic, arqueològic, tècnic i científic de Catalunya és un element bàsic a l'hora de promocionar-ne el coneixement, estudi i difusió entre tots els ciutadans». En general, els museus del segle XXI hauran de garantir la difusió dels seus fons públics tenint en compte quatre àrees que integren l'organització interna de la institució:

- Àrea de recollida: lloc on s'efectua la recepció d'obres d'art, el control d'entrada, venda de publicacions i altres serveis complementaris del museu.
- Àrea d'exposició: lloc on els usuaris trobaran la informació adequada per poder identificar cada un dels objectes exposats (nom, títol, autor, època, procedència i descripció).
- Àrea d'investigació: lloc on es facilita a l'usuari professional

la documentació de cada un dels objectes que constitueixen el fons del museu.

- Àrea de difusió: lloc on s'elaboren i redacten publicacions científiques i divulgatives. Correspon al departament tècnic de difusió estudiar les característiques, necessitats i motivacions del públic, programar les exposicions permanents i temporals del calendari anual i avaluar científicament la incidència de les exposicions en la societat.

Tenint en compte aquestes àrees de treball, cal dir que la importància que en l'actualitat es dona a la difusió dels museus no és casual perquè porta un missatge social de conservació i gaudi del patrimoni ja que «sense una comunicació efectiva i directa, els museus perden la seva finalitat».⁸

El llenguatge característic del museu, el seu sistema de comunicació específic i original, és l'exposició que s'ofereix a la societat, especialment als alumnes d'escoles i altres centres educatius regulats. Així el museu es converteix en un instrument d'aprenentatge en benefici dels alumnes, l'èxit del qual en major o menor grau dependrà fonamentalment dels professors.

La conjunció de dues forces, l'exposició i els recursos didàctics dels museus,⁹ provoca la difusió cultural de què hem parlat anteriorment, sense deixar de banda que els educadors del museu han d'esforçar-se per descobrir les àrees del currículum escolar que més interessin als alumnes, les formes d'ensenyança emprades als centres de secundària i els serveis aptes per desenvolupar el treball fruit de la visita al museu.

Conclusió

És evident la funció comunicadora dels museus del segle XXI. Potser aquesta seria una classificació orientada a explicar els objectius del museu com instrument d'aprenentatge ja que són dos els elements que el caracteritzen: les obres d'art i el públic, les col·leccions i la societat.

Quant al patrimoni històric i artístic:

- Donar a conèixer a la població el patrimoni cultural, natural, científic i autòcton, així com l'entorn social que el va fer possible a través dels objectes i documents investigats al museu.
- Explicar-ne els valors, tant els que fan referència a la pròpia cultura com els que acosten cultures semblants.
- Fomentar l'interès pel coneixement i l'acceptació d'altres models culturals allunyats de les pròpies arrels històriques.
- Col·laborar en la tasca col·lectiva de foment a l'estimació del patrimoni, amb la finalitat que al mateix temps que en gaudim el sapiguem transmetre a les futures generacions.

Quant al museu com a institució:

- Donar a conèixer el museu com a institució pública capaç d'interessar tot tipus de públic, tant pel valor de les seves col·leccions com per les activitats que realitza.
- Col·laborar en la dinàmica cultural i científica dels governs, consells i ajuntaments.
- Realitzar estudis amb altres museus o institucions de caràcter científic per ampliar coneixements, avaluar els resultats obtinguts i programar activitats conjuntes.
- Vetllar per la imatge interna i externa del museu amb espe-

cial atenció als mitjans de comunicació de masses.

Quant al públic i a la societat:

- Facilitar l'accés a les col·leccions i la documentació als estudiants interessats per les matèries artístiques perquè puguin avançar en els programes d'investigació.
- Potenciar la funció educativa del museu (*imatge ludicofor-mativa*) perquè tant estudiants com educadors de centre dels diferents nivells d'aprenentatge trobin en el museu un recurs útil per complementar els programes d'estudi.¹⁰
- Assessorar institucions públiques sobre la seva organització interna perquè l'utilitzin com a suport de les activitats culturals.
- Informar el turisme cultural en la seva visita al museu per comprendre millor l'entorn. ◆

Bibliografia

- AUTORS DIVERSOS. *Políticas Culturales en Europa*. Madrid: Ministerio de Cultura, Secretaría General Técnica, 1980. (Colección Cultura y Comunicación, núm. 6)
- ALONSO, L. *Museología. Introducción a la teoría y práctica del museo*. Madrid: Editorial Itsmo, 1993.
- BOEHMER, M. *Museo y escuela. La práctica pedagógica en los museos de Alemania de Occidental*. Barcelona: Universitat de Barcelona, Institut de Ciències de l'Educació, 1981.
- BOZAL, Valeriano; LLORENS, T. «Los museos en España». *Revista de Occidente*, núm. 177, Madrid, 1996.

BRAVO, I. «La organización y gestión de museos». *Boletín de la ANABAD*, núm.1, Madrid, 1995.

GARCÍA, Ángela [et al.]. *Función Pedagógica de los Museos*. Madrid: Ministerio de Cultura, Secretaría General Técnica, 1980. (Colección Cultura y Comunicación, núm. 10)

HERNÁNDEZ, F. *Manual de Museología*. Madrid: Editorial Síntesis, 1994.

HUDSON, K. *Museums for the 1980s*, MacMillan for Unesco, 1977.

LORD, Barry; DEXTER, Gail. *Manual de gestión de Museos*. Barcelona: Editorial Ariel Patrimonio Histórico, 1998.

MARTÍN, Fernando. «Reflexiones en torno al museo en la actualidad». *Laboratorio de Arte*, núm. 7, Universidad de Sevilla, Sevilla, 1994.

MUNILLA, Gloria (coord.). *Introducción a la gestión d'organitzacions culturals*. Barcelona: Edicions de la Universitat Oberta de Catalunya (UOC), 2000. (Col·lecció Manuals, núm. 33).

PASTOR, M. I. «El museo como espacio socioeducativo». A: Colom, J. *Modelos de intervención socioeducativa*. Madrid: Editorial Narcea, 1987.

VALDÉS, María del Carmen. *La difusión Cultural en el Museo: servicios destinados al gran público*. Gijón: Ediciones Trea. Biblioteconomía y Administración Cultural, 1999.

Notes

- (1) Blanco, Ángela et alii. *Función pedagógica de los museos*. Madrid: Ministerio de Cultura, Secretaría General Técnica, 1980, p. 15. (Colección Cultura y Comunicación, número 10).
- (2) K. Hudson. *Museums for the 1980s*. MacMillan for UNESCO, 1977, p. 23.
- (3) La democratització cultural es desenvolupa en els anys setanta del segle XX com a conseqüència del reconeixement dels drets humans i, en particular, del dret a la cultura. Pretén facilitar l'accés de tots els individus a la cultura per mitjà de la difusió de coneixements i la posada en funcionament d'equipaments cultu-

ral, afavorint el gaudi dels béns culturals per part de tota la societat. La democratització de la cultura és una manera d'actuar dinàmica que modifica en positiu les relacions entre la població i el patrimoni cultural. Per a més informació es pot consultar l'estudi titulat *Políticas Culturales en Europa*, Ministerio de Cultura, Madrid, 1980, p. 75, Cultura y Comunicación, núm. 6,

(4) Entre els pioners, Jean Gabus del Museu d'Etnografia de Nuechatel (Suïssa), Duncan F. Cameron de la Galeria de Art d'Ontario (Canadà) i Georges-Henry Rivière del Museu Nacional d'Arts i Tradicions Populars de París (França).

(5) Aquesta definició s'inspira directament en la Llei 16/1985, de 25 de juny, del patrimoni històric espanyol, que, en el títol 7, capítol II, article 59.3, expressa: «Són museus les institucions de caràcter permanent que adquireixen, conserven, investiguen, comuniquen i exhibeixen per a fins d'estudi, d'educació i de contemplació conjunts i col·leccions de gran valor històric, artístic, científic i tècnic o de qualsevol altra naturalesa cultural.»

(6) Martín, Fernando, «Reflexiones en torno al museo en la actualidad». *Laboratorio de Arte*, núm. 7, Universitat de Sevilla, Sevilla, 1994, p. 267.

(7) Hernández Hernández, F. *Manual de Museología*. Madrid: Editorial Síntesis, 1994, p. 81.

(8) Bravo Juega, I. «La organización y gestión de museos». *Boletín de la ANABAD*, núm. 1, Madrid, 1995, p. 177-193.

(9) Pastor Homs, M. I. «El museo como espacio socioeducativo». A: Colom, J. *Modelos de intervención socioeducativa*. Madrid: Editorial Narcea, 1987, p. 94-95.

(10) Bozal, Valeriano, Llorens, T. «Los museos en España». *Revista de Occidente*, núm. 177, Madrid, 1996, p. 93.

Miquel Jaume Campaner

Plantar cara a la careta de la pena de mort. Com fer-ho a l'escola

La pena de mort! No hi ha, verament, qüestió més suggestiva, fins diré més pintoresca en la història de la nostra espiritualitat.¹

L'estiu passat, els dies 21, 22 i 23 de juny, es va celebrar a Estrasburg un congrés internacional contra la pena de mort impulsat per una associació francesa (Ensemble Contre la Peine de Mort) i patrocinat pel Parlament Europeu i el Consell d'Europa. L'acte central de l'encontre, al qual assistiren delegacions de 18 parlaments d'arreu del món, prestigiosos intel·lectuals i representants d'organitzacions no governamentals, va ser la publicació d'un manifest que exigia una moratòria en les execucions com a pas previ per abolir definitivament la pena capital. A la cloenda es va aprovar una declaració en què els assistents, entre els quals hi havia la presidenta del Congrés dels Diputats i el vicepresident del Senat espanyol, es comprometien a promoure la creació d'un Dia Mundial contra la Pena de Mort com a mesura per sensibilitzar la població i conscienciar-la que l'abolició és un corollari del dret humà més fonamental. Com que en aquest procés de sensibilització la insti-

tució escolar té un paper tan important com el dels mitjans de comunicació, podem esperar que tard o d'hora arribarà als centres escolars una circular en què es recomani o s'imposi la celebració d'aquest nou Dia.

Un altre Dia Mundial per afegir a la col·lecció? Per a què pot servir? Potser només ajudi a recordar, com el ja consolidat Dia Escolar de la No-violència i la Pau, que en el currículum de totes les etapes educatives i de totes les àrees de coneixement hi ha uns continguts transversals que pretenen completar la formació intel·lectual amb l'educació moral i cívica, l'educació per a la pau, per al respecte als drets humans, l'educació intercultural, l'educació per a la igualtat d'oportunitats, etc. La transversalitat d'aquests continguts no és quelcom accessori, fruit d'una moda passatgera, sinó que es correspon a la voluntat de complir l'objectiu primer i més fonamental de l'educació, tal com s'expressa al preàmbul de la Logse:

«El objetivo primero y fundamental de la educación es el de proporcionar a los niños y a las niñas, a los jóvenes de uno y otro

sexo, una formación plena que les permita conformar su propia y esencial identidad, así como construir una concepción de la realidad que integre a la vez el conocimiento y la valoración ética y moral de la misma. Tal formación plena ha de ir dirigida al desarrollo de su capacidad para ejercer, de manera crítica y en una sociedad axiológicamente plural, la libertad, la tolerancia y la solidaridad.

»En la educación se transmiten y ejercitan los valores que hacen posible la vida en sociedad, singularmente el respeto a todos los derechos y libertades fundamentales, se adquieren los hábitos de convivencia democrática y de respeto mutuo, se prepara para la participación responsable en las distintas actividades e instancias sociales.»

Treballar per assolir aquest objectiu és, per tant, cosa de totes i de tots, i no només assumpte de la direcció del centre o del professorat de Ciències Socials. Certament, hi ha una assignatura obligatòria a 4t d'ESO, l'Ètica, que manté una connexió més íntima amb l'educació moral que qualsevol altra matèria ja que consisteix

precisament en la reflexió crítica sobre els fonaments de la moralitat. Ara bé, el professorat que té al seu càrrec aquesta matèria no pot fer gaire cosa més que continuar la tasca iniciada en les etapes anteriors i, eventualment, des de la panoràmica que dóna una assignatura d'aquestes característiques en el curs terminal de l'ensenyament obligatori, contribuir amb les seves orientacions a fer més efectiva la presència dels continguts de caire moral dins totes les àrees de coneixement. És des d'aquesta perspectiva, la d'un professor de Filosofia que a les classes d'Ètica ha introduït regularment la problemàtica del dret a la vida, que aquest article pretén animar el professorat a considerar la pena de mort com a tema d'estudi, a la vegada que ofereix una selecció de recursos que estimulin la reflexió sobre un dels grans problemes del nostre temps.

Proposta metodològica

No fa falta ser jurista ni especialista en drets de l'home per abordar a l'aula el tema de la pena de mort. Tampoc no és necessari tenir especials coneixements de sociologia, història, política o filosofia moral. En realitat, per tractar problemes com aquest no fa falta ser expert en res. N'hi ha prou, per començar, amb el fet de tenir sensibilitat vers el sofriment dels altres i amb el fet d'haver assumit el compromís d'educar, i no només instruir, per aprendre a convida en pau. Això, i una mica de finesa de mirada i d'esperit per fitar cara a cara els càstigs nostres de cada dia, aquestes penes venials que són les germanes petites, o germanastres, de la pena capital. I després, coratge per pensar i dialogar francament sobre els càstigs a l'aula i fora de l'aula, amb els castigadors i amb els castigats.

El fet que la consideració de la pena de mort impliqui problemes morals i jurídics semblants, salvant les distàncies, als que presenten els càstigs dins àmbits no criminals, com el familiar i l'escolar, és determinant per enfocar el tema des de la perspectiva d'una educació oberta a l'entorn més proper, com la que aquí es postula per combatre el tradicional desarrelament de les nostres escoles. Així, la reflexió crítica i el debat sobre la tipologia, la funció i la legitimitat dels càstigs a la vida quotidiana dels infants i adolescents, en un clima de llibertat en què s'ha de sentir més la seva veu que la del mestre, és la primera condició per construir un aprenentatge significatiu sobre el dret penal i els codis morals del passat i del present en els quals la pena de mort té o ha tingut el seu lloc.

Taxonomia dels càstigs

Demanem als alumnes, per iniciar el diàleg o debat, que posin exemples de càstigs reals o imaginaris, procurant que la seva descripció sigui molt precisa encara que l'exemple es posi contant una història del tot fantàstica. Ajudem-los, si és necessari, proporcionant-los textos breus en què es descriu un càstig o plantejant qüestions com aquestes: Quines accions o omissions són objecte de càstig en un joc o esport? Quin és el càstig més dur i quin el més suau? Quin és el pitjor crim? Es castiga d'igual manera els infants, els joves i els adults? Els càstigs que es posen a l'escola són els mateixos que es posen a casa? Quins són els càstigs que es preveuen al reglament de l'escola o de l'institut? Es pot considerar que una mala qualificació escolar és un càstig? Un insult o una burla humiliant són càstigs? Heu sentit parlar dels

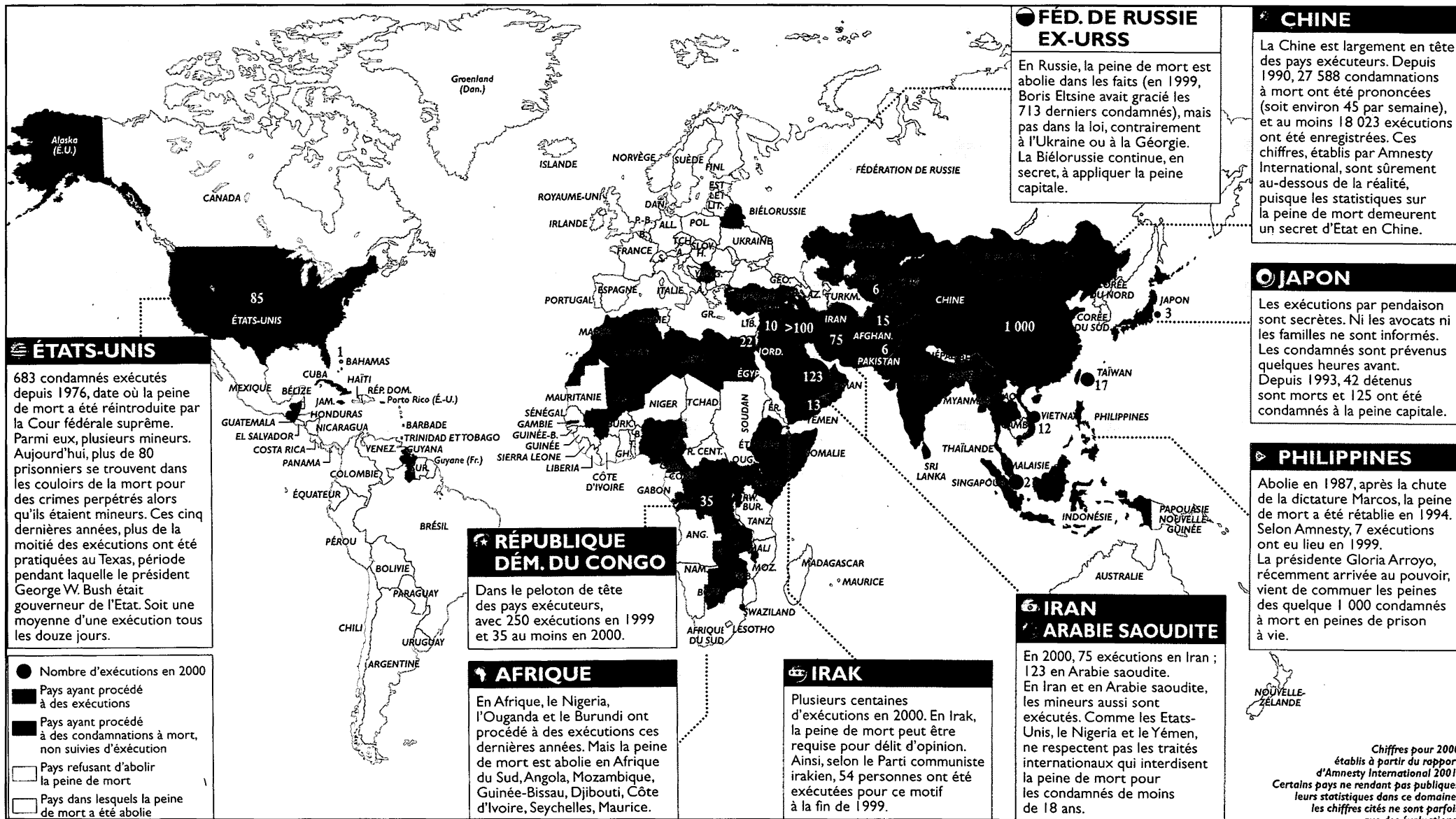
càstigs que rebien els vostres avis o el vostres pares? Actualment, es castiga més o menys que abans, o d'una manera diferent? Coneixeu algun càstig sofert per algun personatge d'un conte o rondalla?...

D'aquesta activitat inicial podria sortir un llista de càstigs que, en un segon moment, es tractaria de classificar d'acord amb distints criteris: tipus d'acció que es castiga, norma que s'infringeix, motivació i excuses per a la infracció, circumstàncies en la comissió de la falta i en l'execució de la sanció, tipus de violència que s'aplica en el càstig, els sentiments que poden provocar, etc.

Un dels criteris que no s'hauria de deixar d'aplicar en aquesta catalogació és el que permet distingir entre les sancions expiatòries i les sancions per reciprocitat. Les primeres són aquelles en què no hi ha una relació directa entre el contingut de la sanció i la naturalesa de l'acte sancionat, com és el cas que es castigui a no anar d'excursió per haver romput un moble. Les sancions per reciprocitat no tenen un caire tan arbitrari i responen al principi segons el qual una sanció serveix per restablir els vincles socials existents en una comunitat i que d'alguna manera el culpable ha trencat amb la seva acció. Seria el cas, per exemple, de la imposició d'un treball de restauració o neteja de mobles a aquell que n'ha romput un. Aquest segon tipus de sancions, segons Piaget, és el que caracteritza la moral autònoma dels adults que els infants comencen a assolir aproximadament als dotze anys. Abans d'aquesta edat, però, cap als set anys, i gràcies sobretot a l'entrenament moral que suposen els jocs, ja hi ha un estadi de cooperació emergent en què la reciprocitat té un paper important. A

Les exécutions, any 2000.

FONT: AMNISTIA INTERNACIONAL. LE NOUVEL OBSERVATEUR, 4-VII-2001

Curs sobre avanços

CURS SOBRE AVANÇOS EN BIOLOGIA

EN BIOLOGIA

PROGRAMA

1. Avanços en immunologia
2. Tendències actuals de la botànica
3. Els aliments transgènics
4. Genoma humà i salut
5. Gestió costera
6. Aprenent de la natura: el control biològic de plagues
7. Ecologia aplicada i paisatgisme
8. Tècniques de biologia cel·lular
9. Avanços en fotosíntesis

Universitat de les Illes Balears

Institut de Ciències de l'Educació

PROFESSORAT

- Dr. Vte. Javier Benedí Benito. Professor titular de Microbiologia. Temes d'investigació: Mecanismes de Patogenicitat.
- Dr. Llorenç Gil Vives. Professor adjunt. Temes d'investigació: Biologia de la Conservació Geobotànica.
- Dr. Eduard Petipierre Vall. Catedràtic de Genètica. Temes d'investigació: Estudis citogenètics, citoaxònemics, genètics i evolutius.
- Dra. Antònia Picornell Rigo. Ajudant de Genètica. Temes d'investigació: Genètica dels processos evolutius en especial a les poblacions humanes, marcadors moleculars de malalties genètiques i del DNA mitocondrial en humans i *Drosophila*.
- Dra. Isabel Moreno Castillo. Catedràtica de Biologia Marina. Temes d'investigació: planctologia, biologia litoral, esculls artificials, oceanografia de l'Antàrtida. Gestió costanera.
- Dra. Ana Alemany Ferrá. Professora titular de Biologia Animal (Zoologia). Temes d'investigació: Zoologia aplicada al control biològic de plagues i lluita integrada.
- Dr. Antoni Martínez Taberner. Professor titular d'Ecologia. Temes d'investigació: Ecologia Aquàtica.
- Dr. Pablo Escribà Ruiz. Professor titular de Biologia Cel·lular. Temes d'investigació: Mecanismes de transducció de senyals.
- Dr. Hipólito Medrano Gil. Catedràtic de Biologia Vegetal. Temes d'investigació: Resposta de les plantes a la sequera.

DATES, HORARI I DURADA: els dimarts i dijous, del 9 d'abril al 28 de maig de 2002, de les 19 a les 21 h. La durada del curs és de 16 hores

DESTINATARIS: Professorat de primària i secundària.

INSCRIPCIONS: Per formalitzar la inscripció cal:

- informar-se telefònicament que hi ha places al curs,
- efectuar l'ingrés de 13.000 pessetes (78,13 €) al compte corrent número 725.743-58 de Sa Nostra (2051), oficina 0100, d. c. 55, a nom del curs, i presentar dos resguards als serveis administratius, on caldrà emplenar el full d'inscripció, presentar una fotocòpia del document d'identitat i de la titulació. Fer únicament el pagament a l'entitat bancària no representa la inscripció al curs.

Serveis administratius de l'edifici Sa Riera (de dilluns a divendres de les 10 a les 14 h)
Tel.: 971 17 30 14 / 17 24 00 / 17 24 10 / 17 24 13. Telefax: 971 17 24 35.

partir dels set anys, per tant, ja es podria intentar fer operativa la distinció entre els dos tipus de sancions. Amb l'alumnat d'ESO es podrà anar més enllà i convidar-los que cerquin exemples de sancions per reciprocitat d'acord amb la classificació de Piaget, que en distingeix sis tipus: exclusió momentània o definitiva del grup, acceptació de les conseqüències de la pròpia acció, privació d'una cosa de la qual abusa, fer al culpable exactament el mateix que ell ha fet, restituir un objecte romput o robat i, finalment, la simple censura explicativa.²

Teories del càstig

Probablement després d'aquestes activitats l'alumnat estarà en disposició de distingir entre càstig i sanció, assajar una definició de càstig i comprendre que es tracta de la privació d'alguna cosa valuosa (la llibertat, algun bé material o, eventualment, la pròpia vida) i de l'aplicació d'una certa violència legitimada per una autoritat contra els qui han infringit alguna norma. És el moment de plantejar les qüestions bàsiques, si és que encara no les han posades els mateixos alumnes, sobre la funció i la legitimitat dels càstigs: Per què s'ha de castigar? Es pot castigar una cosa, màquina, planta o animal? A partir de quina edat una persona és responsable i pot ser castigada? És raonable castigar una persona que pateix una malaltia física o psíquica? És just a vegades castigar un innocent? És correcte castigar a algú pel dany que s'ha fet a si mateix o només s'ha de castigar pel mal que s'ha fet als altres? Qui té dret a castigar? És just castigar un col·lectiu per una acció feta per un sol individu que pertany a aquest col·lectiu? Tothom té dret a defensar-se

d'una acusació abans que se'l castigui? Es pot ensenyar o educar sense castigar? Quin sentit té aplicar un càstig que no beneficia a ningú? És el càstig una forma de venjança? És lícit aplicar un càstig que atempti contra algun dels drets humans? Hi ha accions que es castiguen i que mai no s'haurien de castigar?...

Per ajudar a plantejar i respondre aquestes qüestions hi ha tres teories explicatives que s'haurien de donar a conèixer per animar el debat general sobre els càstigs i per introduir la problemàtica específica de la pena de mort: la teoria utilitarista, la teoria retributiva i la teoria de la resocialització.

Teoria utilitarista

La teoria utilitarista justifica els càstigs exclusivament en funció de les conseqüències que se'n deriven d'acord amb el principi que el que és útil és bo. Segons aquesta teoria, encara que el sofriment en si mateix és sempre un mal, el càstig és moralment justificable si té conseqüències positives, és a dir, si evita un sofriment major o si procura un bé major. En aquest càlcul de beneficis, si el càstig impedeix al culpable reincidir o dissuadeix els delinqüents potencials de cometre delictes semblants, aleshores pot tenir conseqüències desitjables que pesen més, en la balança de la justícia, que el mal que s'infringeix al culpable fent-lo sofrir o privant-lo d'alguna cosa valuosa.

El principal problema d'aquesta teoria és el d'explicar per què s'ha de limitar el càstig només a les persones culpables i no es pot estendre també a les innocents. Efectivament, la innocència del condemnat o l'absència de proves definitives sobre la seva culpabilitat no serien determinants a

l'hora d'imposar una pena perquè el que realment importa és la repercussió que es pensa que tindrà en la disminució de les faltes i delictes. Així, es justifiquen els càstigs col·lectius i, duta la teoria a l'extrem, fins i tot els càstigs preventius com la detenció i l'empresonament dels sospitosos que no han comès cap delictes. Els utilitaristes no rebutjarien el proverbi farisaic «és millor que mori un home que pereixi tot un poble» i podrien acudir al martirologi religiós o laic per donar força a aquesta sentència. Altres objeccions que s'han fet a la teoria utilitarista és que permet sense escrúpols un càstig desproporcionat a la gravetat de la falta i que no té prou en compte les circumstàncies atenuants, ni fins i tot eximents, en la comissió del delictes.

Teoria retributiva

La teoria retributiva justifica el sofriment del càstig com una cosa bona en si mateixa, independentment de les conseqüències, sempre que no s'apliqui mai a persones innocents. La tesi central d'aquesta teoria s'expressa dient que, perquè hi hagi justícia, s'ha de penar les persones que han infringit voluntàriament una norma i s'ha de fer de manera que hi hagi una proporció entre la gravetat de la infracció i la severitat del càstig. El principi en què se sosté la teoria retributiva és el de la reciprocitat. segons el qual, essent els drets de qualsevol persona iguals als dels altres i correlatius als seus deures, el qui no compleix el deure de respectar els drets aliens (a la vida, a la llibertat, a la propietat...) perd els propis drets corresponents (a la vida, a la llibertat, a la propietat...).

Encara que en alguns aspectes aquesta teoria sembli superior a

la utilitarista, també se li poden fer objeccions serioses, entre les quals la primera és que amaga davall la capa dels grans ideals la primitiva llei del talió. Ja fa temps que els estudiosos han posat al descobert la genealogia d'aquesta llei que es remunta al desig primari de venjança expressat en la fórmula «vida per vida, ull per ull, dent per dent, mà per mà, peu per peu». Per altra banda, se li pot retreure també un formalisme excessiu que exigeix que s'hagin d'aplicar els mateixos càstigs per als mateixos actes sense atendre les circumstàncies personals que han concorregut en la comissió de la falta. Finalment, si es castiga sense intenció dissuasiva o preventiva, sembla que difícilment els retribucionistes es poden defensar de l'acusació de crueltat i respondre la pregunta: Per què s'ha de fer sofrir el culpable sense pretendre res més que una expiació inútil d'una acció passada?

Teoria de la resocialització

Les deficiències de les dues teories anteriors, i especialment la que fa referència a la manca de consideració de les circumstàncies personals de l'infractor, han propiciat l'elaboració d'una tercera teoria del càstig que es presenta com una proposta alternativa al dret penal clàssic. Segons aquesta nova teoria, l'objectiu de les sancions és evitar la reincidència dels infractors de la llei i, per això, tenint en compte que no hi ha delictes en abstracte sinó delinqüents concrets, s'hauria de castigar, no només segons la gravetat del crim, sinó també, i sobretot, segons les necessitats especials de socialització de qui ha comès la falta. Així, la persona que hagués delinquit en una situació de conflicte excepcional, que probablement mai més

no es repetirà, hauria de ser tractada més benèvolament que no pas la persona reincident en una mateixa falta. En tot cas, la reeducació, la readaptació o la reinserció, com a pràctica penitenciària, és l'únic que pot donar sentit als càstigs.

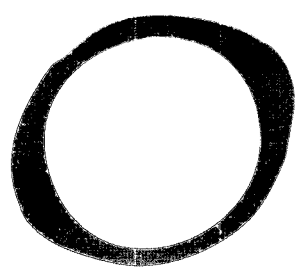
Tot i que aquesta teoria sembli moralment impecable i prou superior a les altres dues, quant al grau d'humanització que suposa, es pot entendre, com ha fet Foucault, que significa ni més ni menys que el triomf de les tecnologies coercitives del comportament mitjançant les quals els enginyers de la conducta i els ortopedistes de la individualitat, basant-se en unes ciències humanes, massa humanes, s'ajunten per fabricar individus submisos i uniformats. El poder d'aquestes ciències fa que l'essència del mal que s'ha de reduir, el que tenen en comú la falta més lleu i el crim més greu, ja no sigui l'atemptat contra l'interès particular o general, sinó la desviació de la normalitat, l'anomalia, que passa a ser el dimoni que obsessiona a l'escola, al tribunal, a l'hospital, a l'asil i a la presó. La intervenció de metges, psicòlegs, educadors i treballadors socials en aquestes institucions, amb els seus *verdictes terapèutics*, té com a principal conseqüència la difuminació de la violència dels càstigs a la vegada que aconsegueix fer *natural* i legítim el poder de castigar, que és funcionalment identificat amb el poder de curar o d'educar. El càstig es fa invisible i, a mesura que la medicina, la psicologia, la pedagogia i l'assistència social ocupen el poder de control i de sanció, deixa sense espai l'aparell penal que té com a eix la presó que, en compensació, es *medicalitza*, es *psicologitza* i es *pedagogitza*.³

Les qüestions fonamentals

Les teories del càstig tenen un paper important en el debat sobre la pena de mort, però potser no és tan decisiu com el que tenen les qüestions ètiques que, tard o d'hora, sortiran a la superfície arran del dret a la vida. És pràcticament impossible, en efecte, que es plantegi seriosament un problema moral sense que no broti algun embolic filosòfic. No té cap sentit intentar ofegar aquestes qüestions basant-se en el prejudici que són inaccessibles als infants i adolescents o adduint que se'ls hauria d'estalviar la cruesa de la reflexió sobre un tema tan angoixant com la mort. La pràctica docent de milers de mestres d'arreu del món que usen el material del projecte *Philosophy for children*, conegut aquí com *Projecte Filosofia 3/18*, demostra *ad nauseam* la possibilitat de fer filosofia amb els infants. Particularment interessants, pel que fa al nostre tema, és la narració *Lisa* de Matthew Lipman i el corresponent manual d'instruccions que l'acompanya, *Recerca ètica*, que han inspirat *El libro de Manuel y Camila* d'Ernst Tugendhat, Celso López i Ana María Vicuña recentment editat a Espanya. Certament, aquestes narracions estan pensades per a alumnes majors de dotze anys, però res no impedeix que les qüestions que hi són presents no puguin ser plantejades, després d'una pertinent adaptació, a alumnes de menor edat i a partir d'altres materials utilitzats en el *Projecte Filosofia 3/18*, com, per exemple, *El carter joliu* de Janet i Allan Ahlberg i el manual que l'acompanya, *Contes per a pensar* d'Irene de Puig.⁴

Ningú no dubta avui, després de les aportacions de Bettelheim, de l'eficàcia educativa dels contes meravellosos, virtut que han

Aula Interactiva de l'Aire

Oferta d'activitats educatives

Nom de l'activitat	Adreçat a	Continguts
L'aire que ens envolta	Tercer cicle d'educació primària	<ul style="list-style-type: none">• L'atmosfera i l'aire• Els contaminants de l'aire• Nosaltres i l'atmosfera
L'atmosfera no té fronteres	Primer cicle d'educació secundària obligatòria	<ul style="list-style-type: none">• L'atmosfera: característiques• Funció protectora de l'atmosfera• Problemes de l'atmosfera i recerca de solucions

Característiques de les activitats:

- Visites a l'aula interactiva guiades per monitors ambientals, realització de tallers d'experimentació i de jocs ambientals.

Durada i horari:

- L'activitat es realitzarà de dimarts a divendres, i tindrà una durada aproximada de tres hores, entre les 9.30 i les 12.30h.

Material didàctic de suport:

- Quadern de l'alumne i proposta didàctica adreçada al professor.

Exposició interactiva:

- Compta amb una sèrie de mòduls interactius, panells informatius, ordinadors, vídeos i zona de documentació.

Informació i inscripcions:

Visites escolars. Aeroport de Palma
Tel. 971 789 085 (de 8.30 a 16.30 h)
Fax 971 789 077

Aena

Aeroport de Palma de Mallorca

Universitat de les Illes Balears

analitzat i posat en relleu estudiosos de casa nostra com, entre altres, Vicenç Jasso, Catalina Torrens, Gabriel Janer, Miquel Sbert i Ramon Rosselló.⁵ La truculència i l'escabrositat d'alguns episodis de contes i rondalles no pot ser una objecció seriosa contra la utilització didàctica, ans al contrari, la persecució dels innocents, les accions d'una violència aterridora, els càstigs i les amenaces no menys terribles, les activitats macabres de bruixes i bruixots, els sofriments horribles de l'antiheroi, la representació personificada de la mort, la figura repugnant del dimoni i les imatges esfereïdores de l'infern... són un poderós estímul per plantejar qüestions ètiques com aquestes: Què fa que, en general, fer sofrir algú sigui incorrecte? Com podem arribar a saber que alguna cosa és incorrecta? Es pot fer sofrir a algú per al seu propi bé? És raonable fer sofrir algú perquè no sofreixin altres persones? És responsable la persona que per un accident fa sofrir o mata algú? Qualsevol tipus de violència física o tortura és il·legítim? Què hi ha de dolent en el fet de matar? Sempre està mal fet matar persones o en alguns casos pot estar justificat? Pot ser a vegades útil o beneficiós matar una persona? A la guerra hi ha normes que impedeixen matar en algunes circumstàncies? Algun crim s'hauria de castigar amb la mort? El dret a la vida pot tenir alguna excepció? És més important el dret a la vida que el dret a una vida digna?...

Arguments i contraarguments

Aquestes qüestions o, millor, altres de semblants que segurament faran els alumnes si se'ls proposa un material adequat i se'ls dóna l'oportunitat de cercar les preguntes abans que les respostes, hau-

ran preparat el terreny per acostarse als arguments a favor i en contra de la pena de mort.

1. La dissuasió per mitjà d'un càstig exemplar

L'argument més comú a favor de la pena de mort és el que es basa en la hipòtesi segons la qual és necessari matar un delinqüent per dissuadir altres persones de cometre el mateix tipus de delictes. Alguns estudis criminològics han analitzat la proporció existent en un determinat país entre el nombre d'assassinats i el nombre d'execucions. Encara que la majoria d'aquests estudis no permeten treure conclusions definitives, en alguns altres s'ha arribat a afirmar que per cada execució es dóna un estalvi de set vides imputable a l'efecte dissuasiu.

Ara bé, aquestes investigacions parteixen d'un error que n'invalida les conclusions. Efectivament, suposen que les persones que cometen delictes greus, com l'homicidi, ho fan sempre després de calcular fredament les conseqüències de la seva acció, quan la realitat és que, en la majoria dels casos, actuen impulsivament en situacions de greu alteració emocional o sota els efectes de l'abús de drogues o d'alcohol i, per tant, no preveuen que el seu crim podria ser castigat amb la pèrdua de la pròpia vida. Això explica que no hi hagi proves convincentes que la pena de mort tingui més poder dissuasiu que, per exemple, la cadena perpètua, com mostren els darrers estudis encarregats per l'ONU (1988 i 1996) a Roger Hood.

Hi ha qui ha suggerit, basant-se en estudis sobre la criminalitat a New York i Chicago en distintes èpoques, que les execucions poden tenir fins i tot els efectes contraris als esperats, és a dir,

que serveixen d'estímul per cometre delictes. Koestler conta que en l'època en què a Anglaterra els carteristes eren executats públicament hi havia una bona partida de lladres que feien el seu agost aprofitant la distracció dels espectadors que badocaven davant el cadafal. Una cosa semblant va passar a Palma —segons refereix el *Cronicón Mayoricense*— quan el dia 28 de gener de 1696 el predicador encarregat d'assistir espiritualment un lladre sentenciat a mort va fer saber, des de damunt el cadafal i devora la forca, que s'acabava de produir allí mateix un robatori perpetrat contra un dels assistents a l'espectacle.

2. Embrutiment dels implicats en la pena de mort

L'argument de l'exemplaritat del càstig seria impressionant —com afirma Albert Camus— si no fos perquè pràcticament ningú no creu en aquest caràcter exemplar que la societat mateixa, que de fet en teoria defensa, considera repugnant i embrutidora.⁶ Si es cregués de veres en el poder dissuasiu de la pena, no es mataria en secret, a l'alba, a porta tancada, al pati d'una presó o en sales especials on l'assistència és restringida, sinó que es faria en públic, als llocs de major concurrència, a hores punta, amb periodistes i fotògrafs, davant les càmeres de televisió i donant a l'espectacle la màxima difusió. Potser en els segles passats, quan les execucions es feien a les places públiques (a Palma se solien dur a terme a la plaça de Santa Eulàlia, a la de Cort o a la plaça del Mercat), s'hi creia més, en l'exemplaritat; però hi ha un fet que fa pensar que aquesta convicció era ben feble: a totes les societats, excepte en aquelles en què s'executa la mort com a sacrifici religiós, la funció

del botxí està estigmatitzada. La infàmia del simpàtic botxí retratat a *El verdugo* de Berlanga no és res comparada amb la ignomínia que suposa ésser posat al mateix nivell que el criminal que s'executa. Va més enllà de l'anècdota aquella feta que passà a Mallorca, el dia 13 de desembre de 1715 per a més senyes, quan just abans de l'execució es va indultar un soldat condemnat per lladre perquè es va oferir a substituir el botxí que no s'havia presentat a fer la seva feina.⁷ L'any següent, també a Mallorca, es donà el cas que refereix el cronista Guillem Vidal: «*al ahorcar a un sentenciado cayó al suelo el verdugo, causándose considerable daño y no pudiendo continuar la operación. Obligóse a subir para terminar el repugnante acto al ayudante del ejecutor, llamado el Mataratas, pero hubo necesidad de apalearle porque se negaba a hacerlo, pretextando que se lastimaba su reputación.*»⁸ Les desventures dels botxins, per altra banda, han estimulat la creació literària, especialment d'autors romàntics com Heine, Espronceda i Victor Hugo.

Aquesta degradació i aquest enviliment social dels botxins és un signe inequívoc que la pena de mort repugna la consciència moral, cosa que Gabriel Alomar considerava un argument decisiu a favor d'abolir-la.⁹ I és que la pena de mort significa que els Estats cometem ni més ni menys que el mateix acte que les lleis de l'Estat mateix castiguen amb més rigor, és a dir, l'homicidi deliberat i a sang freda. Quin sentit té, aleshores, parlar d'exemplaritat? Exemple de què? —podem demanar-nos amb Alomar— i potser contestarem com ell: «Jo no sé veure en la pena de mort més que un exemple: el de l'assassinat.»¹⁰ No una altra cosa, un exemple repugnant, hi veia Al-

bert Camus quan escrivia de l'execució capital: «És un assassinat que, sense dubte, paga aritmèticament el crim comès. Però afegeix a la mort un reglament, una premeditació pública i coneguda per la víctima, una organització, en definitiva, que és per ella mateixa una font de sofriments morals més terribles que la mort. No hi ha, doncs, res de comparable amb la pena de mort. Moltes legislacions consideren més greu el crim comès amb premeditació que el crim de pura violència. Però, què és l'execució capital si no el més premeditat dels assassinats, al qual no es pot comparar cap altra endemesa criminal, per molt calculada que sigui? Perquè hi hagués alguna equivalència seria necessari que la pena de mort s'apliqués a un criminal que hagués advertit amb antelació la seva víctima de l'època en què li donaria una mort horrible, i que, a partir d'aquell moment, la tingüés segregada durant mesos. Un monstre com aquest no es dona en l'àmbit privat.»¹¹

3. La retribució dels crims o l'exercici de la venjança

Aquest text de Camus dona en el clau a l'hora de desmuntar l'argument dels partidaris de retenir la pena capital com el càstig just i necessari per tal que el delinqüent retribueixi a la societat el crim que ha comès. Ja es veu que el pitjor dels criminals executat paga amb escreix la seva malifeta amb una pena massa cruel per rebre el nom de justa. No hi ha, per tant, aquella proporció entre la gravetat del crim i la severitat del càstig que postulen els retribucionistes. Certament, hi ha crims d'una atrocitat esfereïdora que repugnen a qualsevol persona honesta, encenen el desig de venjança i reclamen,

més que cap altre delictes, la intervenció coercitiva de l'autoritat per protegir els drets que han estat conculcats pels criminals. Ara bé, si és veritat que la repressió és necessària per protegir els drets i mantenir la convivència en una societat, també ho és que el poder de castigar que té l'Estat mai no pot vulnerar aquest mateixos drets que tracta de protegir infringint penes que atempten contra la dignitat de la vida humana. Quan el desig de justícia —deia Kant— va més enllà del que és necessari per defensar els nostres drets, es converteix automàticament en una venjança.¹²

Diguem les coses pel seu nom, com feia Alomar sense embuts en encetar el seu assaig de 1912: «La pena de mort com a dret (pseudo-dret) és originàriament la consagració d'un instin humà, d'una passió individual, per la societat: és la *jurisprudència de la venjança*. De manera que l'expressió *vindicta pública* expressa bé la naturalesa íntima de tal sanció.»¹³ No és el desig angelical de justícia el que mou a castigar amb la pena capital, sinó el desig diabòlic de venjança, aquest instint primari i selvàtic que els sistemes penals intenten aplacar exercint una venjança freda i vestida de civilitat per evitar que les víctimes o els seus familiars es prenguin violentament la justícia pel seu compte. Resulta, així, que si l'autoritat no castiga perquè s'hagi delinquit, sinó per evitar que es cometin nous crims, la llei es posa contra les víctimes innocents per defensar els agressors, i, per a més inri, són també altres innocents, els familiars dels condemnats, els qui carreguen amb una part considerable dels sofriments que implica una sentència de mort.

Quina justícia és aquesta que s'aplica també contra els inno-

FORMACIÓ PERMANENT DEL PROFESSORAT

IIr. QUADRIMESTRE DEL CURS 2001/02

Universitat de les
Illes Balears

Institut de Ciències
de l'Educació

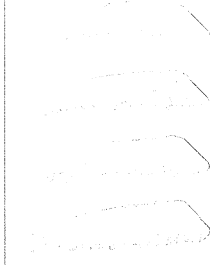
- EINES PER MOTIVAR AMB EFICÀCIA.
- EDUCACIÓ AFECTIVO-SEXUAL A L'AULA.
- EL TEATRE A MALLORCA AL LLARG DEL FRANQUISME.
- INFANTS AMB TRASTORNS PER DÈFICIT D'ATENCIÓ AMB HIPERACTIVITAT: Estratègies per a la intervenció dins l'aula.
- HABILITATS DOCENTS: EINES PER A LA MILLORA DE LA COMUNICACIÓ I LA SATISFACCIÓ LABORAL.
- L'ÀREA DE L'EDUCACIÓ ARTÍSTICA A L'EDUCACIÓ PRIMÀRIA
- CURS D'INTERPRETACIÓ DELS MAPES DEL TEMPS I INTRODUCCIÓ A LES IMATGES DE SATÈL·LIT METEOROLÒGIC.
- INTEL·LIGÈNCIA EMOCIONAL.
- AVANÇOS EN BIOLOGIA.
- ACTIVITAT FÍSICA I SALUT.
- CURS SOBRE TRASTORNS DE CONDUCTA EN LA INFANTESA I ADOLESCÈNCIA. Criteris de diagnòstic.
- LA CIÈNCIA EN EL MÓN ANTIC.
- COLONITZACIÓ, INDÍGENES, ÈTNIES I NACIÓ A LA MALLORCA MEDIEVAL. ECOLOGIA I ARQUITECTURA EN EL DISSENY DEL PAISATGE.
- SUPORT VITAL EN L'EDAT INFANTIL. COM CAL PREVENIR? COM CAL ACTUAR?
- NAVEGAR PER LA GEOGRAFIA DE BALEARS PER MITJÀ D'UN ATLES CD-ROM.
- LA TECTÒNICA DE PLAQUES.
- TRASTORNS D'ANSIETAT EN INFANTS I ADOLESCENTS.

PER A MÉS INFORMACIÓ:

INSTITUT DE CIÈNCIES DE L'EDUCACIÓ

Edifici Sa Riera (de dilluns a divendres de les 10 a les 14 h)

Tel.: 971 17 30 14 / 17 24 06 / 17 24 10 / 17 24 13. Telefax: 971 17 24 35.

cents? No hi ha qui ho pugui entendre sense recórrer als sentiments i a les idees religioses que històricament han possibilitat la pràctica ritual dels sacrificis humans.¹⁴ Especialment significatiu és el paper que té l'expiació com a acció purificadora destinada a descarregar de tota culpabilitat un individu o tot un poble davant els ulls dels déus. Aquest és el fonament de la pena de mort que els antropòlegs i historiadors han pogut trobar quan s'han decidit a excavar davall dels edificis majestuosos de la moral jueva, la filosofia grega i el Dret romà, que sostenen els moderns sistemes penals.¹⁵ Semblaria que la primera religió fundada per un sentenciat a mort i que, a més, centrava la seva doctrina en l'amor, el perdó de les ofenses i la benevolència, hauria d'haver eradicat entre els seus fidels un costum tan bàrbar. Durant els primers cinc segles, efectivament, els cristians cregueren que la bona nova del seu mestre els prohibia matar i es negaren sistemàticament a col·laborar en les execucions. El cristianisme, però, no s'alimenta exclusivament de l'ensenyança moral de Crist sinó també de les doctrines de l'Antic Testament i dels Sants Pares, doctrines que han propiciat que l'Església catòlica justifiqués la necessitat de la pena de mort, la beneís i la imposés generosament en èpoques no gaire llunyanes. Imaginem el dilema terrible que devia ser per als teòlegs haver de consentir l'execució d'un cristià del tot innocent als ulls de Déu perquè acabava de rebre el baptisme o perquè havia confessat i combregat amb devoció just abans de morir. En casos com aquest sabem que a Mallorca el condemnat rebia la gràcia de triar si volia ser degollat o penjat (24 de novembre de 1701), o era conduït al cadafal vestit de blanc

i coronat de flors (24 de gener de 1788).¹⁶

4. El risc d'executar persones innocents

Potser als déus els agrada la sang dels innocents, però aquest misteri no el podem entendre els homes que ens rebel·lem fins i tot quan sofrim o veiem sofrir un petit càstig si sabem que és injust. I l'execució de persones innocents no és només un risc probable a causa de la fallibilitat de les persones que intervenen en el procés judicial, sinó que és un fet demostrat amb pèls i senyals. Recentment ha estat notícia aquí la sortida del corredor de la mort de Joaquín José Martínez després que es provés la seva no culpabilitat dels delictes que se li imputaven, però aquest és només un dels vuitanta-vuit casos que des de 1973 s'han donat als EUA. Si pensem que des d'aquesta data s'han executat 650 persones, tenim que un de cada set executats mort mai no hauria d'haver estat condemnat. S'ha demostrat també que entre 1900 i 1985 es condemnaren a mort 350 persones que eren innocents dels càrrecs que se'ls havia imputat. La majoria dels reus varen ser absolts o se'ls va commutar la pena, alguns varen escapar de la mort per minuts, però 23 varen ser executats abans que pogués provar la seva innocència. I tants altres casos en altres parts del món que, amb noms i llinatges, refereixen els informes d'Amnistia Internacional amb una perseverança i honestat admirables.

Si aquestes són les dades, val la pena afrontar el risc de matar un innocent? Els qui pensen que sí semblen tenir-ho clar. Encara que és possible —diuen— que per un error judicial s'hagi executat alguna persona innocent, aquest

risc no hauria de servir com argument contra la pena de mort. En efecte, —afegeixen— si la funció principal del càstig no és altre que la de reduir el crim escarmentant els delinqüents potencials, i aquesta funció es compleix igualment castigant alguna persona no culpable, aleshores les conseqüències d'aplicar la pena són a llarg termini més beneficioses que no pas les que s'obtidrien de no imposar-la per por de cometre un error judicial.

Què es pot dir contra aquest argument que, amb un cinisme refinat, addueix també que la declaració d'innocència sol ésser un estratagema dels condemnats a mort per suprimir o ajornar l'execució? Tal volta només bastaria recordar que una empresa privada, posem el cas d'una companyia de transports, pot afrontar certs riscos, com el de perdre l'equiptatge del client, però no pot arriscar-se que, per un error de la pròpia empresa, mori una sola persona. D'igual manera, el sistema judicial pot afrontar el risc de condemnar un innocent a una pena que d'alguna manera sigui reversible, però no és pot permetre la temeritat que per un error judicial es condemni a mort i s'executi un sol innocent. Finalment, aquest utilitarisme amant dels càlculs hauria de sospesar, per ésser coherent, el que té d'exemplar el fet que no sempre s'executi les persones que han comès els crims més greus, sinó que tenen més bitllets en la *loteria de la mort* aquells reus que no han tingut oportunitat de preparar una bona defensa del seu cas. I és que, com conclou un prestigiós criminòleg nord-americà, «la pena capital està viciada pels prejudicis i per la influència de factors que escapen al control dels tribunals, com la pobresa del processat, que li impedeix de

contractar un advocat competent amb experiència en l'exercici del dret penal».¹⁷

5. Arbitrarietat i discriminació

Els qui neguen l'arbitrarietat i la discriminació que aquest fet suposa al·leguen que, d'acord amb la discreció que caracteritza el sistema judicials moderns, no és probable que s'imposi exactament una mateixa sentència només perquè dos crims semblin d'igual gravetat. Cada crim és únic —recorden— ja que les circumstàncies en la seva comissió són sempre diferents i perquè també admet estratègies defensives diferents. Per tant, si es donés el cas que fossin condemnades a mort més persones d'un determinat sexe o categoria racial o ètnica, aquest fet només significaria que proporcionalment es cometien més crims en aquests sectors de la població. A més, —conclouen— no sembla raonable tenir en compte dades estadístiques per emetre una sentència, en conseqüència la Cort Suprema dels EUA ha fet bé de recusar l'ús de les estadístiques com a criteri suficient per a la defensa. Tampoc no pensen que sigui pertinent qüestionar-se el fet que uns mateixos delictes siguin castigats mortalment en un país i no en un altre, que abans es condemnessin amb pena de mort uns crims que avui no són delictes i que unes mateixes faltes siguin diversament penades per diferents tribunals que han d'aplicar la mateixa llei.

L'arbitrarietat, però, és innegable si es consideren els diversos motius pels quals s'ha aplicat la pena de mort a distintes jurisdiccions. Actualment, són delictes castigats amb la mort, a més de l'assassinat a tots els països retencionistes, el tràfic de drogues (a uns 25 països), la possessió

de més de quinze grams d'heroïna (a Singapur), els delictes econòmics, la violació, la prostitució i altres delictes contra la moral sexual, l'atracament a mà armada, el terrorisme, l'espionatge, l'alta traïció, els delictes contra la seguretat de l'Estat, etc. Si retrocedim a temps passats la llista seria interminable. Inclouria motius tan pintorescos com la utilització de sortilegis, que era punida en el codi d'Hammurabi; el culte als déus estrangers entre els hebreus; l'adulteri a la Grècia arcaica; l'embriaguesa de les dones i la pèrdua de la virginitat de les vestals a l'antiga Roma; la blasfèmia; l'heretgia i l'expressió de proposicions contràries a l'ortodòxia religiosa a l'edat mitjana; l'acció de tallar un arbre a la Gran Bretanya de 1700 on altres 221 delictes eren també condemnables amb la pena de mort... Una ràpida ullada a les cròniques de Mallorca revela que en aquesta mateixa categoria de delictes punibles amb la mort s'hi comptava la falsificació de moneda (1382), el subministrament de perfums per part d'un esclau a l'esposa del seu senyor (1379), el robatori sacríleg (1401), la pederàstia (1408), la sodomia, la violació, el casament clandestí sense el consentiment patern, robar o matar bestiar aliè, la falsificació d'una acta notarial, dormir-se estant de guàrdia en un lloc de vigilància, anar armat essent bandejat o acompanyant un bandoler, disparar amb arcabús o ballesta encara que no hi hagués cap ferit, ajudar a fugir un esclau, donar cobro a un bandejat, la ruptura de l'homenatge, la incitació a la rebel·lió i, per acabar, encara que la llista no és exhaustiva, les diverses modalitats d'heretgia que la Inquisició va perseguir tan dràsticament durant els anys de la seva existència.¹⁸

La major part de persones executades, a Mallorca i fora de Mallorca, abans i ara, pertany als sectors més desvalguts de la societat: esclaus, pobres, pertorbats mentals i membres de minories racials, ètniques o religioses. La discriminació ha estat denunciada reiteradament des de la perspectiva de la desigualtat d'oportunitats de defensa que tenen aquestes persones mancades de mitjans per obtenir advocats experts i més hàbils que no els designats d'ofici per l'Estat.¹⁹ Quant a la raça, però, la discriminació sembla que té més a veure amb la identitat de les víctimes ja que diversos estudis realitzats als EUA mostren que, si la víctima és blanca, hi ha un 20% més de probabilitats que el delicte sigui castigat amb la pena de mort. Així, des de 1976, aproximadament el 83% de les víctimes del executats eren blanques, mentre que les víctimes d'assassinat d'aquesta raça sumen només un 50% del total. Des de la mateixa data, 158 reus negres han estat executats per haver assassinat víctimes de raça blanca, i només 11 reus blancs han estat executats per assassinar persones de raça negra. No vol dir això que, en la pràctica, als EUA la vida d'un blanc és més valuosa que la d'un negre?

6. Violació dels drets humans

El principi de no-discriminació és un principi bàsic del sistema internacional de protecció dels drets humans i, per tant, obliga també que es respecti en l'assumpte de la pena de mort. Altres principis explícitament reconeguts pel pacte i convenis internacionals són el de legalitat penal, proporcionalitat de la pena i el tracte humà al delinqüent. El Dret internacional no prohibeix, basant-se en aquests prin-

cipis, la pena de mort, sinó que deixa a la sobirania dels Estats la competència de retenir-la o abolir-la, tot i que el reconeixement inequívoc del dret a la vida com un dret individual subjectiu que ha de ser respectat absolutament a tota persona pel simple fet de ser-ho ha implicat certes restriccions a l'hora d'aplicar la pena capital. Les prohibicions d'executar menors de divuit anys i majors de setanta, persones amb incapacitat mental manifesta, dones embarassades o mares que tenen fills molt petits, així com la prohibició d'ampliar el nombre de delictes sancionables amb la pena de mort, són mesures que palesen la voluntat dels principals organismes internacionals de promoure l'abolició a força de limitar la sobirania dels Estats

El Dret internacional no ha donat encara el pas decisiu que significaria interpretar els articles 3 i 5 de la *Declaració Universal de Drets Humans* en el sentit que la pena de mort no pot ser acceptada de cap manera perquè és una òbvia excepció al dret a la vida i una vertadera tortura, la pena cruel, inhumana i degradant per excel·lència. Aquesta interpretació s'anirà imposant per la força de la raó i dels sentiments més nobles. Efectivament, el dret a la vida, que es proclama a l'article 3, és tan fonamental que constitueix el pressupòsit bàsic per posseir tots els altres drets humans, la qual cosa vol dir que si es priva una persona d'aquest dret, se la priva automàticament de tots els altres. Per altra banda, per molt que s'hagi avançat en la dulcificació dels mètodes d'execució des que en el segle XVIII Cesare Beccaria denunciés l'absurd de la ferocitat dels antics suplicis corporals, el procés d'execució continua sent una tortura cruel. I és que els sofriments d'un con-

demnat que espera ésser executat, que es desespera davant la perspectiva que no prosperin els recursos o la petició d'indult, que s'angoixa per com l'execució afectarà els familiars, que experimenta l'estranya sensació que un equip sanitari s'ocupa de preservar la seva salut només perquè pugui ser executat com cal..., aquests sofriments morals no poden ser mitigats per una mort que ha de ser executada «amb el menor dolor possible», com recomana el Comitè de Drets Humans de l'ONU.

Si no és moralment i legalment acceptable amenaçar de mort un pres o provocar-li danys físics o psíquics amb descàrregues elèctriques o amb simulacres d'execució, com no han de ser considerats cruels, inhumans i degradants l'amenaça constant en nom de la llei i els preparatius horribles del ritual de l'execució? La pena de mort, en resum, és una violació dels drets humans que, a diferència d'altres violacions (tortura, execucions extrajudicials, *desaparicions*, etc.) no s'oculta ni es nega, al contrari, forma part de les lleis del país que l'aplica.

7. Instrument de repressió política

El caràcter irrevocable de la pena de mort ha estat una solució temptadora per als règims que han volgut eliminar dràsticament els dissidents i opositors polítics. Ha estat aplicada especialment per consolidar el poder d'un govern constituït amb un cop d'Estat i per reforçar il·lusòriament l'autoritat estatal; il·lusòriament perquè, de fet, el recurs a l'amenaça i a la tortura que suposa la pena capital és un signe de debilitat. La inanitat d'aquest procediment execrable es fa palesa passant la història i comprovant com milers de persones executades per un govern han estat des-

prés reconegudes com a víctimes innocents, i a vegades heroiques, quan unes altres autoritats han arribat al poder. Només l'abolició de la pena de mort pot garantir la supressió d'aquesta pràctica repressiva tan brutal i ajudar a construir una societat en què la convivència es basi en el respecte a la vida humana i en la tolerància cap a totes les idees.

Aquí és pertinent recordar el que va dir Gabriel Alomar al final de la ponència sobre la pena de mort que va fer al Congrés de la Llibertat: «La subsistència de la pena de mort és un perill general, contra lo que podria semblar tal volta an els qui aixequen les espatlles egoïstament, tot dient-se "Què se m'endona a mí d'una penalitat en que mai cauré?" Però ¿és que aquest bon burgès sab en quines apariències de crim pot demà tombar, o sota quin monstruós error jurídic pot ésser enclós? ¿Es que ha meditat bé les conseqüències que podria portar-li una revolució victoriosa plena de represàlies i venjances? L'abolició del patíbol implicaria una dolcificació general de les costums, privades i públiques, i amb el transcurs dels anys seria un impossible natural per a l'humanitat el restabliment de la pena de mort, com ho seria avui en les terres de civilització, el de la tortura judicial. Així com crec profundament que la pena de mort fomenta l'assassinat, crec que l'abolició fomentaria l'educació moral de l'home i del poble, moralitzant per de prompte el poder, com a representació veritable de les seleccions, dels més dignes.»²⁰

Qui escrivia aquestes paraules l'any 1912 era un home que 25 anys després va haver de constatar les conseqüències d'una «revolució victoriosa plena de represàlies i venjances». Només a

Mallorca hi hagué milers d'executats, sense judici previ, a les cunetes o a les tàpies dels cementiris i unes 300 penes de mort varen ser decretades per consells de guerra absolutament mancats de garanties legals. La majoria de les víctimes havien estat acusades de desafecció, rebel·lió o col·laboració amb l'enemic, però en realitat eren oponents polítics que varen ser condemnats per accions lícites realitzades durant la República i en defensa del govern legítim durant la guerra. Alomar, amb la seva advertència premonitòria, devia saber que la pau no és una corda que estirem uns per un costat i els altres, per l'altre, sinó un fil molt prim que s'ha de manejar amb molta subtilesa perquè en qualsevol moment es pot rompre. I sabia, amb tota seguretat, que els botxins i els seus ajudants, els estiracordetes, no tenen mans delicades ni cap bon pensament.

Selecció de recursos

1. Una rondalla

En Juanet de l'Onso, recollida al tom III de *l'Aplec de Rondalles Mallorquines*, presenta diverses situacions adients per encetar un diàleg sobre el sentit dels càstigs i de la justícia. La més xocant és la que es dona després que en Juanet ha matat cinc companys d'escola perquè li han dit «pelut» i s'ha carregat el mestre perquè l'ha castigat durament amb corretjades. El batle decideix empresonar-lo per castigar aquests crims, però en Juanet reacciona violentament i s'escapa de la justícia després d'haver apallissat el saig i tots els qui l'acompanyaven. Davant la gran força i extrema violència d'en Juanet, la Justícia convoca en assemblea tot el poble i es decideix que «ja no porem fer cosa millor que donar-li lo que

deman, i que se'n vaja d'es poble, i que no torn».

La rondalla es pot confrontar amb aquest cas històric que va ser notícia el 31 de maig de 1887, pocs anys abans que mossèn Alcover comencés a recollir el seu aplec de rondalles. «En la Audiencia dio comienzo la vista del proceso instruido por el Juzgado de Instrucción de Manacor contra los procesados Juan Vallés Llabrés (a) *Xaraminé*, Mateo Obrador Ballester, (a) *La Planta*, Eusebio Pérez (a) *Rubio*, y Lucas Lladó Sagreras (a) *Lluqueté*, acusados de delito de robo con homicidio perpetrado en la noche del 29 de Diciembre de 1896 en la vila de Campos, en la casa y persona de Julián Mas Vidal. Representó al Ministerio Fiscal el Sr. Santacruz y actuaron de defensores D. Antonio M^a. Sbert, D. Juan Sampol, D. Juan Alomar y D. Bartolomé Simonet. / La vista finalizó el 2 de Junio y los cuatro encartados fueron sentenciados a la pena de muerte en garrote, que se llevará a cabo en Manacor, y al pago de 4.000 pesetas a los herederos de la víctima.»²¹

2. Dues llegendes

El pare de Miquel dels Sants Oliver, el mestre Joan Lluís Oliver Sabrafín, és l'autor d'*Episodios de antaño* (Imp. La Almudaina de Amengual y Muntaner, Palma, 1887), una obra que recull una sèrie d'històries que va conèixer per tradició familiar. El llibre està compost de tres narracions de les quals la primera, *Las fogatas de la costa*, i la darrera, *Un minué y una contradanza*, relaten accions presumptament criminals que són castigades amb la pena de mort. En una es comet un error judicial i s'executa la sentència a un home innocent, Antoni Solivellas, un pagès de Llucmajor, acusat de lladronici i

assassinat. A l'altra, hi ha un interessant episodi en què es conta com un bandoler convicte, Jordi Escarrer, de mal nom «Barrera», és condemnat a mort, però just abans d'ésser executat és perdonat per la justícia.

3. Una novel·la

L'estrany d'Albert Camus (La Galera, Barcelona, 1997), publicada originàriament l'any 1942, és, en part, la traducció novel·lada de les idees contingudes a l'assaig sobre l'absurd que és *El mite de Sísif* (Edicions 62/Península, Barcelona, 1987). Merseault, el narrador, és un oficinista d'Alger que porta una existència mediocre amb un tarannà especial que es podria definir com de freda indiferència. Un dia, passejant per una platja amb el seu amic Raymond, es veu implicat en una baralla que acaba amb la mort d'un àrab. Lliurat a la justícia, l'actitud de Merseault, que no té consciència de ser un criminal, escandalitza el procurador, els jutges i l'advocat mateix, que el consideren estrany a llur univers perquè ignora els valors convencionals que donen sentit a les seves vides. En el procés se li retreu, més que no l'assassinat, el fet que no plorés a l'enterrament de la seva mare i que l'endemà de la seva mort anés a nedar i al cinema. Així, se l'acusa d'haver «enterrat la seva mare amb un cor de criminal» i és condemnat a mort. Davant la perspectiva de l'execució, i amb la mateixa indiferència de sempre, Merseault reflexiona sobre la pena de mort (al web d'Amnistia Internacional hi ha reproduït el fragment). Les reflexions del narrador poden ser un bon preàmbul per a la lectura de les lúcides i impressionants *Reflexions sobre la guillotina* de l'autor. Per altra banda, hi ha una excel·lent

Fotografia: Sergio Imbert (Diario de Mallorca)

versió cinematogràfica de la novel·la, que va dirigir Luchino Visconti l'any 1967.

4. Una obra de teatre

Guillem Cabrer Borràs va escriure *Aina Sacoma* (Impremta Novell, Badalona, 1974) basant-se en uns fets verídics que varen succeir a Palma els anys 1741 i 1742, dels quals hi ha referències al *Cronicón Mayoricense* d'Àlvar Campaner, als *Anales de la isla y reyno de Mallorca* de Guillem Terrassa i a la *Miscelània erudita mayoricense* de Joaquim M. Bover. La història, molt resumida, és la següent. El tinent Manuel de Bustillos (Manuel de Palacios, a l'obra), de 30 anys d'edat, nascut a Burgos i casat i amb fills a Màlaga, sedueix o és seduït per una monja de 22 anys, Elisabet Font dels Olors i Penyaflor (*Aina Sacoma*, a l'obra), filla d'una bona família d'Artà, que havia ingressat a contrarcor seu al convent de la Mise-

ricòrdia. Els amants decideixen escapar-se i s'embarquen, amb passaports falsos, en un vaixell francès cap a Cartagena. Allí són capturats i retornats a Mallorca on el tinent Bustillos serà condemnat a mort després d'un procés en què se l'acusa de rapt, adulteri, estupro i deserció del servei, entre altres delictes. El dia 4 de maig es va executar la sentència i el tinent va ser decapitat amb un mecanisme semblant al de la guillotina del qual es digué que havia estat inventat pel reu mateix. El dia de l'execució, per por d'un aixecament dels qui veien amb simpatia la història dels dos amants, es va dictar un ban que imposava pena de mort a qui demanés clemència per al sentenciat. La història va ser molt popular fins al punt que encara cap a l'any 1950 Jaume Vidal Alcover, com diu al pròleg del llibre de Cabrer, la va conèixer per transmissió oral i com és palès pel fet que circulés un romanç, reproduït fragmentària-

ment a la *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, a l'entrada «Bustillos».

5. Cinematografia

Silla eléctrica para ocho hombres (1959)

The Last Mile. Producció nord-americana en blanc i negre dirigida per Howard W. Koch. Duració 78 min. Intèrprets principals: Mickey Rooney i Clifford David.

En una presó del sud-oest americà vuit homes esperen el moment d'ésser executats. Un d'ells estrangula el guardià de la seva galeria i organitza la fuga. Excel·lent interpretació de Mickey Rooney, que representa cruament la desolació i el desesper d'un home a punt de ser executat. El títol original fa referència a la «darrera milla», que és el darrer tram que els condemnats han de recórrer per anar de la seva cel·la a la cadira elèctrica.

El verdugo (1963)

Producció hispanoitaliana. Duració: 87 min. Dirigida per Luis García Berlanga. Guionistes: Rafael Azcona, Luis Garcia Berlanga i Ennio Flaiano. Intèrprets: José Isbert, Nino Manfredi, Emma Penella, José Luis López Vázquez, Ángel Álvarez, Elvira Quintilla, María Luisa Ponte, Julia Caba.

Amadeo, un vell botxí de l'Espanya dels 60, a punt de jubilar-se i conscient que el seu ofici no és gaire popular, comença a preocupar-se per saber qui serà el seu successor. Més preocupat està, però, pel destí de la seva filla Carmen, que veu com els pretendents se li escapen quan coneixen la professió del seu pare. La situació canvia quan apareix a les seves vides José Luis, l'enterador, que té un problema semblant al de Carmen: les al·lotes no el volen quan saben quin és el

seu ofici. Els joves semblen estar fets un per l'altra, s'enamoren, la fadrina queda embarassada i es casen. Per mantenir la nova família José Luis haurà de compatibilitzar la seva feina amb la de botxí, ofici en què l'iniciarà el seu sogre.

El extranjero (1967)

Lo straniero. Producció italiana. Duració: 105 min. Dirigida per Luchino Visconti. Basada en la novel·la d'Albert Camus *L'étranger*. Intèrprets: Marcello Mastroianni, Anna Karina, George Wilson, Bernard Blier, Pierre Bertin, Jacques Herlin, George Geret i Bruno Cremer.

Pena de muerte (1995)

Dead Man Walking. Producció nord-americana dirigida per Tim Robbins. Duració: 145 min. Guió

basat en el llibre *Dead man walking: an Eyewitness Account of the Death Penalty in the United States* (1993) de sor Helen Prejean. Principals intèrprets: Susan Sarandon, Sean Penn, Robert Prosky, Raymond J. Barry, Celia Weston, Lois Smith i R. Lee Ermey. Oscar 1995 a la millor actriu. Gran èxit a les sales espanyoles, on va tenir 1.290.113 espectadors.

La pel·lícula està basada en un fets reals que varen passar a Louisiana a partir del dia 4 de novembre de 1977, en què Elmo Patrick Sonnier i el seu germà Eddie varen assassinar dos adolescents (Loretta Bourque i David LeBlanc) en un camp de canyes de sucre. Pat Sonnier (Matthew Poncelet a la pel·lícula) va ser condemnat a mort i va passar sis anys a la presó. En saber la data de l'execució, sol·licità l'assistèn-

TALLER GRÀFIC RAMON**Nou domicili**

gremi forners, 18 (polígon son castelló)
tel. 971 919 000 - fax 971 919 001
07009 Palma - Mallorca
e-mail: tgramon@retemail.es • <http://personal4.iddeo.es/tgramon>

Carrer d'en Rubí, 5
Tel. 971 71 38 21
07002 Palma (Mallorca)

cia de sor Hellen, que va acceptar ajudar-lo intentant aconseguir l'absolució i la tranquil·litat espiritual per afrontar la mort. La monja, però, en conèixer la realitat del crim i veient la manca de penediment de Mathew, comença a sentir una profunda inquietud que augmenta quan entra en contacte amb les famílies de les víctimes. Finalment, es decideix, amb l'oposició de la família i del bisbat, a donar tot el suport al jove, que serà electrocutat el dia 4 d'abril de 1984 després de demanar perdó als pares de les víctimes. La pel·lícula mostra les tragèdies particulars de tots els que estan implicats en la història i mostra cruament l'horror del crim i l'angoixa no menys horrosa de l'execució. S'hi senten les veus dels abolicionistes i dels retencionistes, de l'Estat i de l'Església catòlica, del reu i la seva mare, i de les famílies de les víctimes. És possible estudiar el cas real a partir dels retalls de premsa, les entrevistes i els articles que estan recollits al web <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/angel/>.

El corredor de la mort (1995)

Killer: a journal of murder. Producció nord-americana. Duració: 91 min. Director i guionista: Tim Metcalfe. Basada en la novel·la de Thomas E. Caddis. Intèrprets: James Woods, Robert Sean Leonard, Ellen Greene, Clara Buono, Robert John Burke, Richard Riehle, Harold Gould, John Bedford Lloyd, Jeffrey DeMunn, Conrad MacLaren, Steve Forrest, Richard Council, Christopher Petrosino, Michael Jeffrey Woods, Rob Locke Jones, Raynor Scheine, Eddie Cairis i Seth Romatelli.

Cap als anys 20 un jove jueu una mica esquerrà i idealista, Henry Lesser, entra a treballar com a

guardià a la presó de Leavenworth on està esperant ser executat Carl Panzram, un perillós delinqüent que ha assassinat vint-i-una persones i que a la presó és tractat brutalment. El guardià simpatitza amb Carl, el qual considera molt intel·ligent, se'n guanya la confiança i aconsegueix que escrigui les seves memòries en un bloc que li passa d'amagat cada vespre que està de guàrdia. El delinqüent, en un acte de furiosa violència, mata un guardià pensant que això pot acontentar Lesser, la qual cosa fa que aquest presenti la dimissió i abandoni el seu treball. Poc temps després rep una invitació de Carl Panzram en què el convida a assistir a l'execució, que afronta amb la seva habitual insolència.

La milla verde (1999)

The green mile és una producció nord-americana dirigida per Frank Darabont. Basada en una novel·la de Stephen King. Intèrprets principals: Bonnie Hunt, Sam Rockwell, David Morse i Tom Hanks.

Un guardià del corredor de la mort d'una presó americana dels anys 30, Paul Edgecomb, es planteja el dilema moral inherent al seu ofici quan descobreixen que John Coffey, un negre de talla gegantina acusat d'assassinar dues nines, té poders sobrenaturals benèfics. El guardià i els seus col·legues, el simpàtic Brutus i el pervers Percy, i els presoners viuen una estranya experiència en què es mesclen la tendresa i la crueltat en unes proporcions que remouen la freixura fins que les emocions exploten en conèixer la innocència i la vertadera identitat de l'entrançable John Coffey abans de ser executat.

La espalda del mundo (2000)

Duració: 89 min. Dirigida per Javier Corcuera a partir d'un guió

en el qual compta amb la col·laboració d'Elías Querejeta i Fernando León de Aranao.

Es compon de tres reportatges que presenten situacions de màxima degradació humana, social i política a causa de la violació dels drets humans, concretament dels drets de la infància, la llibertat d'expressió i el dret a la vida. Només el tercer documental, *La vida*, està directament relacionat amb la pena de mort. Les càmeres entraren en el corredor de la mort d'una presó de Texas per donar a conèixer el drama de Miquel Flores, un pres mexicà que va ser executat dia 9 de novembre de 2000, condemnat a mort deu anys abans per haver violat i assassinat una estudiant. El documental mostra obertament la deshumanització que implica la pena capital i suscita una reflexió seriosa, emotiva i no gens pamphletària sobre la violació del dret a la vida, amb la intenció —com diu Elías Querejeta— de transmetre el missatge que tots hauríem de fer alguna cosa per defensar els drets humans, perquè tots estem implicats en les situacions que es descriuen a la pel·lícula. ◆

Internet

American Society of Criminology:
<http://www.critcrim.org/>

Amnistia Internacional a Catalunya:
<http://www.pangea.org/ai-cat/>

Asamblea de Cooperación por la Paz:
<http://www.acpp.com/penamuerte.htm>

Asamblea Parlamentària del Consell d'Europa:
<http://stars.coe.fr/>

Càtedra UNESCO sobre Pau i Drets Humans:
<http://www.pangea.org/unescopau/>

Catholics Against Capital Punishment:
<http://www.igc.org/cacp/>

Consell d'Europa: <http://www.w.coe.int>

Coordinadora Gesto por la Paz de Euskal Herria:
<http://www.kender.es/gesto/index.html>

Death Penalty Information Center:
<http://www.deathpenaltyinfo.org/>

Ensemble contre la peine de mort:
<http://www.ecart-type.com/>

Nessuno tocchi Caino:
<http://www.handsoffcain.org/>

Bibliografia

ALOMAR VILLALONGA, Gabriel. «Variacions sobre la pena de mort». A: *Obres Completes*, II. Mallorca: Editorial Moll, 2000, pàg. 249-252.

ALOMAR VILLALONGA, Gabriel. *La pena de mort*. Barcelona: Biblioteca de la *Revista de Catalunya*, 1912. Reeditada per J. Mascaró Pasarius, Palma, 1972, amb una introducció d'Antoni Serra.

AMNISTIA INTERNACIONAL. *Cuando es el Estado el que mata... Los derechos humanos frente a la pena de muerte*. Madrid: EDAI, 1989.

AMNISTIA INTERNACIONAL. *La pena de muerte y su abolición en España*. Fundación Universidad y Empresa, 1999.

AMNISTIA INTERNACIONAL. *Error capital: la pena de muerte frente a los derechos humanos*. Ed. Catarata, 1999.

ARANDA BOSCH, José. *Joe Martínez. Caso cerrado*. Palma: Coc33 Serveis Editorials, 2001.

BLÁZQUEZ FERNÁNDEZ, Niceto. *Pena de muerte*. Madrid: Ed. Paulinas, 1994.

BRANDT, Richard B. «Justicia retributiva y derecho criminal». A: *Teoría Ética*. Madrid: Alianza Universidad, 1982, capítol 18, pàg. 550-578.

CAMPANER Y FUERTES, Álvaro. *Cronicon Mayoricense. Noticias y relaciones históricas de Mallorca desde 1229 a 1800*. Palma: Ed. Luis Ripoll, 1984.

CAMUS, Albert. «Reflexiones sobre la guillotina». A: *Obres completes*. Vol. III. Madrid: Alianza, 1996, pàg. 465-517.

CANTARELLA, Eva. *Los suplicios capitales en Grecia y Roma: orígenes y funciones de la pena de muerte en la antigüedad clásica*. Madrid: Akal, 1996.

FOUCAULT, Michel. *Vigilar i castigar*. Madrid: Ed. Siglo XXI, 1986.

FRAZER, James George. *El folklore en el Antiguo Testamento*. México: FCE, 1981.

GARCÍA VALDÉS, Carlos. *No a la pena de muerte*. Madrid: Ed. Cuadernos para el Diálogo, 1975.

HOOD, Roger. *The Death Penalty: A World-Wide Perspective*. Oxford: Clarendon Press, 1996.

IMBERT, Jean. *La pena de muerte*. México: Fondo de Cultura Económica, 1996.

KANT, Immanuel. *La metafísica de las costumbres*. Madrid: Tecnos, 1989.

KANT, Immanuel. *Lecciones de Ética*. Barcelona: Crítica, 1988.

KELSEN, Hans. *¿Qué es justicia?* Barcelona: Ariel, 1991.

LIPMAN, M.; SHARP, A. M. *Recerca ètica*. Vic: EUMO, 1992.

LIPMAN, Matthew. *Lisa*. Vic: EUMO, 1991.

MUNTANER, Lleonard. *Els xuetes de Mallorca. Espai, economia i societat a finals del segle XVII*. Tesi doctoral llegida a la Universitat de Barcelona, 1988.

MUNTANER, Lleonard. «La Inquisició espanyola a Mallorca, un tribunal pecu-

Llibres per a la reforma

Educació infantil

Educació primària

Educació secundària

Smbat
Llibres

Pge. Papa Joan XXIII, 5-B • Geranis Centre • Tel. 71 33 50 • Fax 72 04 44 • 07002 Palma de Mallorca

liar?» A: MUNTANER, Lleonard; COLOM, Mateu. *La Inquisició espanyola a les Illes Balears*. Catàleg de l'exposició realitzada a la Llonja de Palma l'any 1986.

PALMER, Louis J. *Encyclopedia of capital punishment in the United States*. McFarland, 2001.

PIAGET, Jean. *El criterio moral en el niño*. Barcelona: Fontanella, 1977.

PLANAS ROSSELLÓ, Antonio. *El proceso penal en el reino de Mallorca*. Mallorca: Miquel Font Editor, 1998.

PREJEAN, Sister Helen. *Pena de muerte*. Ediciones B, 1996.

PROHENS, Bartomeu. *La mort d'en Berga. Mallorca, 1619*. Palma: Ed. Moll, 2000.

PUYOL MONTERO, José María. *La publicidad en la ejecución de la pena de muerte: las ejecuciones públicas en España en el siglo XIX*. Madrid: Universidad Complutense, 2000.

SALADO OSUNA, Ana. *La pena de muerte en Derecho Internacional; Una excepción al derecho a la vida*. Madrid: Tecnos, 1999.

SUEIRO, Daniel. *La pena de muerte: ceremonial, historia, procedimientos*. Madrid: Alianza/Alfaguara, 1974.

TAUBE, Michel. *L'Amérique qui tue. America, the killer*. París: Ed. Michel Lafon, 2001.

TAUBE, Michel. *Lettre ouverte aux Américains pour l'abolition de la peine de mort. Open letter to the American people for the abolition of the death penalty*. París: Ed. L'écart, 2000.

TEN, C. L. «Crimen y castigo». A: Peter Singer (ed.). *Compendio de Ética*. Madrid: Alianza, 1995.

TERMCAT, Centre de Terminologia. *Vocabulari de dret penal i penitenciari*. Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya, Barcelona, 2000.

TUGENDHAT, E.; LÓPEZ, C.; VICUÑA, A. M. *El libro de Manuel y Camila. Diálogos sobre ética*. Barcelona: Gedisa, 2001.

VAQUER, Onofre. *Una sociedad del anti-guo Régimen. Felanitx y Mallorca en el siglo XVI*. 2 vol. Mallorca, 1988.

Notes

(1) ALOMAR, G. «Variacions sobre la pena de mort», pàg. 249.

(2) PIAGET, J. *El criterio moral en el niño*, pàg. 167-267.

(3) FOUCAULT, M. *Vigilar y castigar*, pàg. 300-314.

(4) El llibre dels AHLBERG està editat a Destino, Barcelona, i el d'Irene de PUIG a Eumo Editorial, Vic, 1994.

(5) Al número 2 de *L'Arc* (novembre de 1996) hi ha un interessant dossier dedicat a les rondalles, i al núm. 8 (març 1999), un altre sobre la literatura infantil i juvenil, en què es troben les referències

Butlleta de subscripció a l'ARC

La subscripció anual a la revista L'Arc té un preu de 1.500 ptes., i se'n publicaran tres números l'any.

Revista L'Arc. ICE (UIB). C/ de Miquel dels Sants Oliver, 2. 07071 Palma. Tel. 971 17 24 08

Nom..... Cognoms.....

Adreça..... Tel.:.....

CP..... Població..... Província.....

Us dediqueu a la docència?..... A quin nivell?.....

Em subscric a la revista *L'Arc*, a partir del número..... Mes..... de.....

Domiciliació bancària Taló nominatiu Gir postal Contra reemborsament

Taló nominatiu núm.
a favor de la revista *L'Arc* de l'ICE (enviat juntament amb aquesta butlleta)

Gir postal o telegràfic núm.
a favor de la revista *L'Arc*, de l'Institut de Ciències de l'Educació de la Universitat de les Illes Balears
c/c 725-743-58 de Sa Nostra (del qual s'adjunta el resguard a aquesta butlleta)

Butlleta de domiciliació bancària

Nom i cognoms.....

Codi de compte de client

ENTITAT		OFICINA		DC		COMPTE	

Banc/Caixa..... Agència núm.....

CP..... Població..... Província.....

Títular de la subscripció (en cas que sigui diferent del del compte):

Senyors, us agrairé que, amb càrrec al meu compte/llibreta, atengueu, fins a nova ordre, el rebut que periòdicament us presentarà la revista **L'Arc**, de l'Institut de Ciències de l'Educació de la Universitat de les Illes Balears, per al pagament de la meva subscripció.

Us salud atentament.

Firma,

bibliogràfiques dels autors esmentats. El llibre que tracta amb més amplitud el problema és el de Vicenç JASSO GARAU i Catalina TORRENS VALLORI: *Fantasia. Realitat. Il·lusió. El sorprenent encís educatiu de les rondalles mallorquines*. Mallorca: Editorial Moll, 1999.

(6) CAMUS, A. *Reflexiones sobre la guillotina*, pàg. 471-472.

(7) CAMPANER, A. pàg. 508

(8) Id., pàg. 605.

(9) ALOMAR, G. *La pena de mort*, pàg. 14.

(10) Id., pàg. 8.

(11) CAMUS, A. *Reflexiones sobre la guillotina*, pàg. 487-488.

(12) Kant, I. *Lecciones de Ética*, pàg. 259.

(13) ALOMAR, G. *La pena de mort*, pàg. 2.

(14) ALOMAR, G., pàg. 2-3: «La idea mitològica de la Justícia persisteix ben viva

entre nosaltres. La Justícia-Astrea, Themis o Némesis, és encara una deessa. I la pena de mort és, sense metàfora, el sacrifici humà que se li tributa ritualment. Per poc que examinem la naturalesa de la pena de mort, sobretot comparant-la amb totes les demés penes, la veurem com un acte religiós. L'execució és ben bé un rite, una missa cruenta, un veritable sacrifici, un aute, l'acte de desagravi a un déu irriat.»

(15) Veg. les obres de FRAZER, CANTARELLA i KELSEN referides a la bibliografia.

(16) CAMPANER, A. pàg. 481 i 588.

(17) SELLIN, T. *The Penalty of Death*. Sage Publications, Beverly Hills-Londres, 1990. Cit. a AMNISTIA INTERNACIONAL, *Error capital*, pàg. 29.

(18) O. VAQUER, a *Una sociedad del antiguo Régimen*, vol. II, pàg. 543, afirma que durant els primers vint-i-vuit anys

d'existència la Inquisició va relaxar vuitanta-cinc judaïtzants, amb una mitjana mensual de 3,03. Per a unes dades més àmplies vegeu la tesi doctoral de LI. MUNTANER, *Els xuets de Mallorca*, i la seva col·laboració en el catàleg de l'exposició *La Inquisició espanyola a les Illes Balears* feta a la Llonja de Palma l'any 1986.

(19) En el Congrés Mundial Contra la Pena de Mort es va fer saber que el 99% dels executats als EUA havien tingut un advocat d'ofici i només en el moment del judici.

(20) ALOMAR, *La pena de mort*, pàg. 30-31.

(21) POU MUNTANER, Juan. *Noticias y relaciones históricas de Mallorca. Siglo XIX*. Tom IX. Palma, 1998, pàg. 78.

Fotografia: Diari de Balears

Celso Calviño Andreu
 Jerònia Sampol Fornés
 Professors del CP Rafal Vell

L'hort escolar com a eina per adquirir valors, normes i actituds al CP Rafal Vell

Introducció. Context

El barri del Rafal Vell, on es troba situat el col·legi, té una via principal, el carrer Mare de Déu de Montserrat, molt comercial, que és el centre neuràlgic del barri i en el qual en conflueixen d'altres de menor importància. Antigament, i fins a mitjan segle XX, era una zona d'horts. Posteriorment, s'hi anaren construint una sèrie de plantes baixes que formaren el nucli d'allò que amb el temps seria el barri. A partir dels anys setanta es va produir un fort creixement demogràfic a causa de la immigració produïda per l'arribada massiva de turistes i es va donar un canvi general en l'estructura inicial del barri amb la proliferació de grans edificis de pisos.

L'alumnat de l'escola és eminentment urbà, la majoria dels seus pares i mares treballa en el sector serveis.

Una de les grans preocupacions del professorat del centre, des de la dècada dels anys vuitanta, fou aplicar i dur a terme una metodologia innovadora, activa i participativa, amb l'objectiu primordial d'implicar l'alumnat en el seu propi aprenentatge. Es volia

que l'infant passàs de ser un element passiu i solament receptiu de continguts conceptuals a protagonista principal dins el procés didàctic.

A la recerca d'una pedagogia en valors

Un altre aspecte per destacar era que a més dels continguts conceptuals que fins aleshores es prioritzaven tinguessin tanta o més importància els continguts procedimentals, això és, l'adquisició d'habilitats, tècniques i mètodes per resoldre problemes sense deixar de banda els continguts actitudinals. Era el pas d'una pedagogia instructiva a una d'educacional, en què era fonamental en primer lloc la coneixença i l'acceptació d'ell mateix, així com adquirir un respecte cap a les persones i el medi en general. Per això la formació integral de la persona fou base i fonament del projecte educatiu del centre.

La formació en valors era un meta per aconseguir que es proposà tota la comunitat escolar, per això s'analitzaren quines de les àrees, experiències i activitats didàctiques serien les més adequades per aconseguir aquestes metes.

L'àrea de Coneixement del Medi a l'educació primària i les Ciències Socials i Naturals a l'ESO estaven molt relacionades amb aquesta proposta didàctica, ja que els continguts permetien aconseguir moltes d'aquestes finalitats (amor a la natura, protecció del paisatge, dels costums, de la cultura, de la llengua...). El treball a l'hort fou una experiència molt adequada per assolir aquests objectius.

L'experiència d'hort

Durant el curs escolar 1986-87, aprofitant que la nostra escola disposava d'un espai suficientment ampli de terra, es va decidir realitzar, d'una forma pràctica i dinàmica, una sèrie d'activitats relacionades amb la planificació de l'hort. Aquest era i és essencialment *hort ecològic*, aquesta característica és bàsica i primordial; ara bé, la metodologia ha canviat des dels seus inicis. Hem emprat tècniques diferents de sembra, des de les anomenades *parades en crestell* als *solcs*, aquesta darrera típicament mallorquina, utilitzada als corrals i petits horts de les cases dels pobles. Actualment, combinam ambdues tècniques.

Objectius de l'experiència

Els objectius generals proposats són:

- Potenciar un ensenyament-aprenentatge actiu i participatiu.
- Crear una ètica de conservació i respecte cap a la natura i el medi en general.
- Fomentar l'esperit científic i investigador.
- Desenvolupar les capacitats d'observació, plantejament d'hipòtesis, anàlisi, relació, deducció, comparació...
- Gaudir del treball a l'hort d'una forma lúdica.
- Valorar els animals i les plantes en la seva dimensió natural com a éssers vius.
- Madurar la concepció del temps mitjançant l'observació dels processos.
- Desenvolupar una consciència crítica cap als productes del camp que consumim.
- Educar, d'una forma general, per al consum.
- Potenciar i valorar la importància d'una alimentació sana consumint hortalisses i fruites.
- Conèixer les dietes de tipus mediterrani.
- Fomentar l'intercanvi d'idees i el treball en grup.
- Integrar els alumnes amb problemes específics.

Alguns d'aquests objectius era possible plantejar-los perquè el col·legi disposa de menjador escolar on es fomenten i se segueixen uns menús d'acord amb la línia de centre exposada en el PEC.

Aplicació de tècniques de treball

L'activitat a l'hort també ens permet introduir una sèrie de tècniques de treball i estudi com:

- Diàlegs i intercanvis d'idees.
- Traslladar i ordenar les observacions realitzades a fitxes.
- Realització d'esquemes, mapes conceptuals, gràfics, plànols i dibuixos.
- Resums i subratllats.
- Consulta de llibres, enciclopèdies, revistes..., i processament de la informació.
- Entrevistes a persones relacionades amb el treball del camp.
- Enquestes sobre temes i activitats de l'hort.
- Investigació i aprenentatge de refranys sobre les plantes, la meteorologia i les estacions de l'any.

Desenvolupament de l'experiència

La intervenció educativa es du a terme a cada un dels nivells i cicles. Tot l'alumnat d'educació primària participa d'aquesta experiència. Hem de destacar que l'alumnat del tercer cicle ajuda els d'altres nivells en les tasques més complicades o que exigeixen un esforç físic major, com són la neteja i preparació del terreny. En molts de casos són els alumnes amb dificultat a certes àrees i amb problemes d'aprenentatge o de relació social els que duen a terme aquesta labor, i aconsegueixen, amb el treball a l'hort, una millor integració, alhora que se senten més satisfets més a gust al centre.

Una altra conclusió que hem extret de la praxis didàctica durant cada curs escolar ha estat l'assoliment, per part del nostre alumnat, d'un respecte i una consciència

ciació molt elevats per conservar l'entorn escolar, així com una millora en les relacions socials.

Un altre aspecte important en l'activitat diària a l'hort són les observacions que es duen a terme. Tenim molt present que l'observació dels elements que conformen la natura no és més que una lectura molt complexa, la qual cosa exigeix seguir unes passes en grau creixent de dificultat. Les anotacions observades durant les visites a l'hort es discuteixen en comú a les classes i les conclusions es transcriuen en els quaderns de treball. Les tasques que es realitzen anualment relacionades amb l'experiència a l'hort segueixen unes passes que podem sintetitzar de la manera següent:

A les primeres sessions s'explica el treball que es durà a terme distingint si es realitzaran activitats d'observació, de sembra o de manteniment. També s'estableix si la participació de l'alumnat serà en grup petit, mitjà o gran.

S'estableixen unes normes de comportament i respecte durant tot el procés.

Es procedeix a netejar i preparar el terreny per a la sembra.

Es divideix, per nivells, l'espai destinat a l'hort.

Se sembren les plantes seguint la programació anual.

Es realitza individualment el plànol de l'hort amb tots els seus elements.

Es manté l'hort (entrecavar, netejar d'herbes, regar...).

Es recullen els fruits i les hortalisses de l'hort.

Realitzam l'observació i el seguiment de cada planta i dels animals que formen part de l'ecosistema.

Amb els fruits i les verdures de l'hort elaboram ensalades, coques de verdures i cocarrois.

S'experimenta amb les plantes (absorció, fotosíntesi...).

S'observen les llavors, les parts de la planta, etc. amb la lupa binocular.

Diferenciam entre plantes de secà i de regadiu.

Preparam adobs naturals amb els rebuigs de l'hort mateix.

Els quaderns de treball

Per dur a terme aquest treball hem elaborat uns quaderns per a cada cicle. És un material dinàmic, ja que any rere any el modifiquem segons les característiques pedagògiques i didàctiques de l'alumnat i de la programació general. En cada un dels quaderns hi ha dos tipus de lletra segons siguin per a un nivell o altre del cicle. Consten de:

Una part teòrica, que més que servir de tema d'estudi serveix per comprendre i consultar els continguts conceptuals. Hi ha definicions sobre els éssers vius: plantes i animals, les seves funcions, les parts de què consten, classificacions, esquemes...

Fitxes de seguiment i d'observació de cada planta sembrada a l'hort així com d'algunes de silvestres que hi creixen, per distingir-les, classificar-les...

Fitxes de seguiment i d'observació d'alguns animals de l'hort.

Fitxes d'experimentació: textura del sòl, retenció de l'aigua del sòl, fotosíntesi, observació de les flors i les seves parts, les fulles, el fruit, les arrels i les seves parts...

Fitxa per confeccionar el plànol de l'hort.

Fitxa per recollir refranys i vocabulari sobre tot allò relacionat amb l'hort.

Una didàctica globalitzadora rica en valors

L'activitat de l'hort permet treballar d'una forma globalitzadora i interdisciplinària (socials, naturals, llengua, matemàtiques, plàstica...) a la vegada que es treballen de forma general els diversos continguts: conceptuals, procedimentals i, sobretot, actitudinals. Tot aquest procés permet al professorat disposar d'una sèrie d'ítems avaluatius que en altres activitats escolars no és possible aplicar tan clarament (capacitat d'observació, relació, comparació, deducció dels fets, plantejament d'hipòtesis, seguiment de normes de comportament...).

Per aconseguir un aprofitament didàctic complet és necessari que les activitats desenvolupades durant el procés siguin sistemàtiques i continuades i que es completin amb altres que tinguin objectius similars. Per aquesta raó, a tots els nivells, relacionam l'experiència de l'hort escolar amb el seguiment i l'estudi del temps i dels fenòmens meteorològics diaris, així com amb l'observació dels ocells i les aus que visiten l'hort escolar. L'objectiu és potenciar i despertar l'interès de l'alumnat per l'ornitologia i que els dies festius i no lectius puguin dedicar-se a aquesta activitat tan estesa en altres països.

Per dur a terme el projecte d'hort escolar es va crear una comissió que, entre altres coses, s'encarrega d'explicar el funcionament i les tècniques de sembra i parcel·lació dels diferents nivells al professorat nou que arriba al centre, de la revisió de la programació anual, de la previsió i provisió de material...

Autoavaluació de l'experiència d'hort

Amb la finalitat d'interpretar què era i què significava l'hort escolar per a l'alumnat, es va aplicar una enquesta a seixanta nins i nines del segon nivell del tercer cicle que havien realitzat l'experiència d'hort durant tota l'educació primària. Un 100% deien que era l'activitat més acceptada. Les raons argumentades foren:

És divertida i és la que més els entusiasma.

Els permet el contacte amb la natura.

Els ajuda a observar i conèixer directament els éssers vius: plantes i animals.

Descobreixen coses de la natura.

Aprenen tècniques i usos de les eines.

Fomenta la companyonia.

L'alumnat també manifesta que han après les normes de comportament següents:

- Parlar en veu baixa o restar en silenci per poder observar ocells i aus.
- Caminar pels viarans senyalats sense córrer ni jugar.
- Escoltar i posar atenció.
- Treballar bé en equip, respectant les opinions individuals.
- Respectar el material i les eines de l'hort, usar-les correctament.
- Mantenir l'hort net i en condicions.
- Respectar i preocupar-se pels éssers vius.
- Netejar-se quan han acabat el treball a l'hort, en tornar a classe.
- Respectar el treball que han realitzat altres cursos.

– Mantenir en condicions les pasteres de sembra.

Epíleg

Podem comprovar que els continguts actitudinals són sempre

presentes al llarg de tota l'experiència i els hàbits de bon comportament cap al medi natural i social són fonamentals, ja que trobam que han d'anar més enllà de l'activitat escolar. Hem pogut observar que molts d'alumnes

posen en pràctica sistemes d'hort escolar a espais de terra de què disposen a les casetes de camp (segones residències) que tenen els seus pares. ◆

Fotografia: Jose Manuel Pérez Cabo (El País)

Bartomeu J. Barceló Ginard
 Facultat d'Educació. Universitat de les Illes Balears
 SPAC. Consell de Mallorca

Recordant l'oblit*

Qui perd els orígens perd la identitat, canta en Raimon. El poeta i músic valencià, mestre a l'hora de descriure directament l'essència de les coses, els patiments col·lectius i les lluites comunitàries, parla, a qui el vol escoltar, que oblidar i recordar és d'humans. Necessitam les dues coses per viure. Per això ens arriba tan endins veure com les persones que tenim a prop perden la memòria. Avui amb vosaltres voldria recordar l'oblit i per fer-ho no em queda més remei que parlar precisament de la memòria i de la seva aparició dins el nostre cap.

Durant milions d'anys l'espècie humana, com la resta d'éssers vius, ha anat evolucionant. Primer baixàrem dels arbres i oblidàrem la vida penjats a les branques; després alliberàrem les mans del terra i oblidàrem caminar a quatre potes i, finalment, caminant damunt dues cames, aconseguírem poder mirar-nos les mans. I amb les mans vàrem començar a fer

coses: eines de pedra, d'os, de fusta, de metalls i també eines atòmiques.

I a mesura que les feines manuals augmentaven, creixia també el cervell. Però no només creixia, també s'endinsava, i s'endinsava físicament i psicològicament. La superfície del cervell creixia plena de solcs, de circumvolucions, com si de sobte el protohumà entengués que doblegant-la aconseguiria més superfície ocupant manco lloc: una coordinació mental brillant, que donà lloc a una estructura essencial del cervell humà, el còrtex cerebral, una escorça que envolta l'encèfal i que ocupa una closca, però si l'estenguéssim, necessitaria més d'un cap.

I com s'endinsava psicològicament? Gràcies al fet que aquell òrgan progressivament disposava d'un pensament cada vegada més profund. I què volia dir més profund? Volia dir que començava a entendre que una cosa era ell, com a ésser viu, i una altra el món que l'envoltava.

Aquí, en aquest moment vital per a la nostra espècie, vàrem començar a tenir l'albada de la nostra subjectivitat perquè l'Evo-

lució, deessa de tots els canvis, ens oferí tres consciències: l'opinió, el plaer i el sofriment, totes embolicades de manera seductora amb dues capacitats: la memòria i la intel·ligència.

I és que abans d'aquest fet extraordinari no teníem opinió, només teníem acció. No pensàvem les coses, sols les fèiem. Les mares no eren talment mares, només hi havia criatures que habitaven les mateixes coves dels éssers que havien parit.

I és que abans d'aquest fet extraordinari no sentíem plaer, perquè aquest només existia com el llamp, instantani, quan es copulava i quan es podia associar la fam; i això no passava sempre o, sobretot, no passava quan volíem.

I, finalment, abans d'aquest fet extraordinari, tampoc no teníem sofriment, perquè patir formava part de l'alènar de cada dia i no es podia separar de caçar, de parir, de morir o de lluitar.

El desenvolupament del nostre cervell ens va obrir la porta a la subjectivitat i a la personalitat pròpia: a partir de llavors hem sabut qui som nosaltres i qui són els altres, hem sabut com cercar les pròpies fonts de plaer i hem

(*) Primera part de la conferència pronunciada a la ciutat d'Eivissa amb motiu del Dia Internacional de l'Alzheimer 2001, dintre dels actes organitzats per l'Associació de Familiars d'Alzheimer d'Eivissa i Formentera.

sabut com produir sofriment a nosaltres mateixos i als altres membres de la tribu. Tot gràcies al poder de mirar el món amb els ulls de la ment i a la capacitat de guardar les coses a dins la memòria: els nostres avantpassats descobriren el rebost del pensament.

D'aleshores ençà han passat milers i milers d'estacions i èpoques, i el pas del temps sembla que ens fa dubtar del sentit positiu de la nostra pròpia evolució: costa saber-nos humans; sovint ens interessen poc els patiments de la resta de mortals; hi ha membres de la tribu humana que troben plaer en el sofriment dels seus parents i, fins i tot, són capaços de planificar fins al darrer detall el sofriment de qui sigui, quan sigui i com sigui. Ens ha traït el cervell? Se'ns ha desprogramat la xarxa neuronal?

Na Catalina té 74 anys. És una d'aquelles dones que conserven una bellesa gairebé juvenívola. Té els ulls negres, els cabells grisos i manté unes proporcions corporals elegants. Fa quatre anys que ens coneixem. O tal vegada hauria de dir que fa quatre anys que la conec, perquè com més va, manco es recorda de mi. M'estima. I jo també l'estimo a ella. Darrerament sempre em conta el mateix: que vivia a Palma, amb el seu marit, i que hi tornarà prest. Na Margalida ja no viu a Palma, sinó en un poble; ja no té el seu marit, que morí, i no anirà mai al pis, perquè no el sabia trobar.

Com veieu, na Margalida no pot estar tota sola. Però té sort: li queden dues germanes. Viu amb elles al poble. Una setmana per hom. Estan casades, per la qual cosa hi ha cunyats pel mig, ja sabeu què vull dir. Una de les germanes té una malaltia greu. Amb na Margalida no pot descansar. A vegades les cuidadores no entenen per què estan tan cansades, o per què s'enfaden

tant amb ella, o per què a estones voldrien no tenir-la a casa, o per què es barallen amb els seus homes... Mentrestant, na Margalida no recorda i fa randa asseguda a la seva butaca. I així passen les hores, els dies i, amb tot plegat, passen els anys i passa la vida, encadenats tots al cervell de na Margalida, que s'ha desprogramat i s'ha oblidat d'ella.

Com veieu, en Raimon encerta a sintetitzar el sentit de la memòria: qui oblida els orígens perd la identitat, sigui un poble, una civilització, l'espècie humana o cadascú de nosaltres.

Però, no ens posem massa transcendents. Canviem el pas.

La nostra cultura adora la memòria. Sobretot la dels ordinadors. Vivim un temps en què la gent s'estima més comprar molta memòria màquina que tenir temps per escoltar la memòria històrica o personal dels majors.

El culte a la memòria, però, no és certament un producte de la nostra època. Actualment, com que se sobredimensiona tot allò que ens fa incomplets (perquè així ho hàgim de comprar), potser té més impacte, però de sempre les persones amb una gran capacitat de memòria han estat especialment considerades.

Per exemple, Euler, el matemàtic, posseïa una de les memòries més prodigioses del segle XVIII. Era un superdotat per al càlcul. Es contava que durant una nit, si no podia dormir, calculava les sis primeres potències dels cent primers nombres i memoritzava els sis-cents resultats en una taula mental que podia reproduir un parell de dies més tard. Tenia, doncs, un potentíssim full de càlcul al cervell!

Però no només era expert en Excel, sinó també en programes de text. Així, se sabia de memòria la *Iliada*. Fins al dia que morí,

va ser capaç de recitar tot aquest extensíssim text amb la mateixa facilitat de qui llegeix.

Molt més conegut que Euler és Mozart, que disposava d'una memòria musical prodigiosa. Era capaç de reproduir de memòria els compassos de qualsevol partitura que sentís i les seves obres gairebé no tenen ratxades: pràcticament no havia de corregir cap pàgina perquè tenia al cap tota la música que escrivia.

I nosaltres, pobres mortals, que no podem augmentar-nos a voluntat la nostra memòria, què ens queda? Només tenim una solució, tan antiga com els primers pobladors de la terra: cercar-nos la vida! Amb intel·ligència hem aconseguit (pre)servar la memòria que tenim mitjançant enginyosos mecanismes que comentaré més endavant. Deixau-me ara explicar-vos dues breus històries d'enginyers d'un temps passat que serviren per saber millor com podia funcionar la memòria, i veureu com és de cert que no hi ha res de nou sota el sol.

Era a principis del segle passat, els anys 1900. En aquest temps Freud estava interessat a explicar com es produïa el funcionament del nostre aparell psíquic. Ell va distingir dos sistemes: el de la percepció i el de la memòria. El primer tenia l'avantatge d'actuar com una pissarra: podies escriure-hi tantes coses com volguessis, però no hi quedaven gaire temps, ja que has d'esborrar la pissarra per tornar-hi a escriure més i més. El segon sistema, el sistema memorístic, actuava de manera inversa: guardava durant molt més temps allò que hi entrava, però era limitat. En aquest cas no funcionava com una pissarra, sinó com un full de paper: el que hi escrivim es manté durant molt de temps, però el full és limitat i acaba per no admetre més informació.

Mentre Freud estava amb totes aquestes cabòries, sortí al mercat un petit enginy anomenat *Wunderblock* o pissarra meravellosa. Estava format per una capa de cera, recoberta per una d'encerat i una làmina transparent de cel·luloide. Quan s'escrivia damunt el cel·luloide es veia aparèixer el text damunt l'encerat. Per esborrar el text, era suficient separar el paper de la capa de cera i la pissarra tornava a estar en blanc. Però quan miraven davall l'encerat, es podia apreciar que a la capa profunda de la maquineta s'havia conservat una petjada: la cera tenia gravat allò que abans era al paper.

Freud considerà que aquella pissarreta era magnífica perquè era una bona analogia del seu sistema. De fet, també ens serveix per explicar el que ara denominam memòria immediata i memòria remota.

La segona història va passar encara fa més temps.

Dia 15 de setembre de 1677, Robert Boyle, el famós químic, les lleis del qual estudiàvem quan no ens quedava més remei que anar a escola, escrivia una carta a la Royal Society de la Gran Bretanya en què explicava que un altre químic cèlebre, Kraft, li havia mostrat una estranya substància. Diu Boyle:

Kraft ens va mostrar una gran caixa d'on tragué tot tipus de potets amb pólvores i líquids, i els va col·locar damunt la taula. Ens va demanar que tanquéssim tots els portellons i apaguéssim les espelmes. A les fosques vàrem veure un recipient que estava totalment il·luminat per unes dues cullerades d'un líquid, com si a dins hi hagués una bolla incandescent acabada de sortir del foc. Molt a poc a poc vaig col·locar la meua mà damunt el vidre. El líquid no estava calent, ni tampoc en sortia fum. Vaig remenar el lí-

quid i de cop vaig veure una brillantor més gran. Poc després, Kraft va polvoritzar-ne un poquet damunt la catifa turca i aparegueren a sobre puntets que brillaven dins l'obscuritat com estrelles pipellejants. A continuació, Kraft em demanà que li donés la mà i m'hi untà un poc de la substància lluminosa: la llum il·luminava la mà de manera suau i inofensiva sense que sentís cap calor. El moment més intens de la demostració va ser quan Kraft ens va demanar un full de paper. Va banyar la punta del dit amb un dels líquids i començà a escriure en el paper amb grans lletres: va aparèixer la paraula DOMINI, amb una llum tan clara que es veien els dits de qui aguantés el paper. Va ser un espectacle magnífic, bell i aterrador.

Quina era aquella substància màgica, fosforescent, amb llum pròpia, que combinava la propietat de ser invisible a la claror i visible a les fosques? Podríem dir que era com la memòria: invisible, per la rapidesa dels esdeveniments que vivim, però visible, per perenne quan recordam fets passats. Però és clar, no era la memòria, sinó una substància que s'hi vincula molt, sobretot en època d'exàmens: el fòsfor!

De fet, a finals del segle XVII alguns científics com Hooke, ajudant de Boyle, varen començar a especular sobre la possibilitat que el cervell disposàs de substàncies que tinguessin la capacitat de retenir els estímuls sensorials i, com el fòsfor, els poguessin reproduir una vegada que es fa la foscor, és a dir, quan ja no hi són presents.

Tot i que la neurologia i la bioquímica han avançat moltíssim de llavors ençà, encara no coneixem el mecanisme mitjançant el qual podem recordar. Tenim models explicatius, és clar que sí, però no sabem com es produeix,

perquè si ho sabéssim seríem capaços de construir sistemes amb memòria autònoma, no com els ordinadors que tenen una memòria subordinada, que depèn de l'electricitat i d'un usuari que hi introdueix dades.

Però si no sabem com podem tenir records, tampoc no sabem fer una cosa tan important i necessària com recordar: no sabem com oblidam. Si ho coneguéssim, ajudaríem molt els malalts de l'oblit, i també a totes les persones que no poden oblidar allò que no volen recordar.

El que sí sabem, com deia abans, és enginyar-nos per cercar les mil maneres perquè l'oblit arribi més a poc a poc. Per exemple, usant l'escriptura, el dibuix, l'ordre constant en la col·locació de les coses, l'alimentació equilibrada, procurant-nos els oligoelements necessaris per al funcionament químic de la memòria i, sobretot, procurant no estar sols: si estam en companyia podem contar les coses perquè els altres les sàpiguen. Així, si nosaltres no hi som, les recordaran per nosaltres. Tot mentre esperam descobrir el camí que ens permeti aturar la degeneració de les neurones i oblidar el llinatge d'un metge alemany de nom Alois.

Abans he parlat de personatges històrics amb una memòria perfecta. Però existeix realment la memòria perfecta? Què és o què seria la memòria perfecta? Recordar moltes coses? Recordar-ne manco, però molt bé? Seria més quantitat o més qualitat? Podem parlar de memòria sense parlar de la intel·ligència? Funcionen realment de manera separada? No, no hi ha una memòria perfecta. En psicologia parlam d'una memòria adaptada, és a dir, de la capacitat de tota persona d'usar el record de manera equilibrada per establir unes pautes de conducta adaptades al

seu medi i a la satisfacció de les seves necessitats.

Si no existeix la memòria perfecta, aleshores existeix esperança per als malalts d'Alzheimer, i per als seus familiars! Abans d'acabar vull tractar aquest punt i vull fer-ho amb la màxima delicadesa i respecte possible.

L'argumentació, que si més no ofereix un poc de bàlsam de conhort i esperança als qui estam amb ells, és com segueix. Si no hi ha una memòria perfecta, aleshores els malalts d'Alzheimer no poden tenir una memòria perfecta. I que no tinguin una memòria perfecta vol dir que no són distints de nosaltres. I si els malalts d'Alzheimer no són distints de nosaltres, que tampoc no tenim una memòria perfecta, aleshores no són malalts. I si, per un moment, consideram que els malalts d'Alzheimer no són malalts, hi ha dues coses per dir: que cal fer feina com si el que encara els resta fos el màxim, i que han de ser tinguts en compte amb el mateix respecte, consideració i protecció que qualsevol altre col·lectiu, siguin dones, infants, majors, immigrants o futbolistes.

I a tots aquests grups, què els passa? Necessiten escoles, hospitals, centres de dia, programes comunitaris d'estimulació, ajuda

als familiars que els cuiden, promoció social, ressò als mitjans de comunicació, professionals dedicats en cos i ànima a ajudar a resoldre les seves necessitats, finançament, inversió, recursos de tot tipus... Si això es cobreix amb aquestes persones que, com hem vist abans, mereixien el mateix respecte, consideració i protecció que els malalts d'Alzheimer, vol dir que aquests i els seus familiars tenen resoltes les necessitats com l'altra gent?

La resposta té un nom a Eivissa i Formentera: Associació de Familiars de Malalts d'Alzheimer. La resposta té un nom a cada illa, i a Catalunya, a Espanya i a New York. I mentre la resposta sigui aquesta, voldrà dir que la societat, la nostra comunitat, no considera els malalts d'Alzheimer amb els mateixos drets que la resta d'humans, i que considera els seus familiars com a ciutadans de segona. I això no pot ser. Mentre facin falta aquestes associacions, voldrà dir que encara queda camí per fer. Tant de bo no calguessin les associacions sobre l'Alzheimer, que les actuals només fossin ja un record de temps passats, de dificultats finalment vençudes.

Tornem als inicis. Deia Raimon que qui perd els orígens perd la

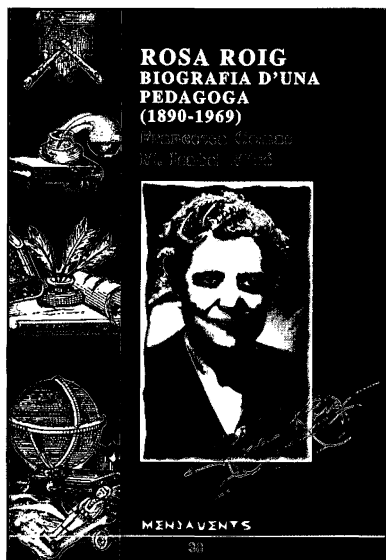
identitat, i modestament voldria afegir que qui perd la identitat perd el sentit de viure i mor. Na Margalida, i com ella tanta gent, moren a poc a poc, i s'adonen que el seu sentit vital torna fum, i fuig entre els dits del temps mentre es converteix en oblit.

I quan en alguns moments els rajos de la lucidesa encenen els seus cervells, els fills i les filles d'Alzheimer s'observen. Aleshores pateixen un dolor atàvic en un segon: el dolor de saber que perden una capacitat tan antiga com la nostra espècie. Per això tenen por de tornar-se manco humans. Però, benvolguts familiars de malalts d'Alzheimer d'Eivissa i Formentera, l'associació més activa de les Illes Balears: no heu de patir per ells. Els vostres malalts perden la memòria, però no perden la bondat. Avui a tot el món, enfora i a prop d'aquí, hi ha humans que sense perdre la memòria, destrossen la bondat. Aquestes bèsties, tant siguin gegants que menyspreen el pobre o el petit, o siguin ressentits que ho fanatitzen tot per no créixer, destrossen la humanitat. Contràriament, els malalts d'Alzheimer, amb el seu oblit i amb el vostre record, ens fan ser més humans. Enhorabona i moltes gràcies pel vostre exemple. ♦

Els llibres de L'ARC

L'Arc ha escollit aquests llibres que també vol considerar seus:

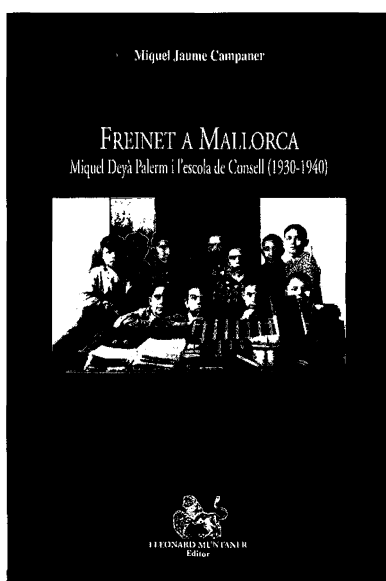

Rosa Roig. Biografia d'una pedagoga (1890-1969)

Aquesta biografia, acurada i exhaustiva, d'una mestra de mestres, ens obre una panoràmica nova i original de la Mallorca de la primera meitat del segle XX, però també de la complexitat ideològica, del compromís pedagògic i cívic, de les inquietuds socials i culturals dels educadors i dinamitzadors del primer trentenni del segle XX. Una experiència personal i col·lectiva que desemboca en la Guerra Civil i que es fa malbé, en la mesura que paga bona part de les conseqüències de la manca de civilitat i del totalitarisme dominant a l'Estat espanyol. Rosa Roig és un símbol més, fins ara no prou conegut ni ponderat, de les il·lusions i esperances d'una generació, però també de l'amargura d'una generació que veié truncada la seva carrera i el seu compromís a favor de la cultura, de l'educació social, i que lluità moderadament a favor d'un model de societat laic, progressista, obert, tolerant, pacifista i regeneracionista, tot plegat sense claudicar de les seves conviccions religioses i polítiques, ni dels valors tradicionals que havien heretat dels seus avantpassats.

PERE FULLANA I PUIGSERVER, historiador. Abril de 2001

Edicions EL MÈDOL. 10 anys edicions DOCUMENTA BALEAR

Freinet a Mallorca

Queden poques persones que puguin donar testimoni de que precisament això va ser l'escola de Consell durant bona part del temps en què Miquel Deyà hi va ser mestre. Existeix, però, documentació abastament per mostrar com va ser real aquell somni de fer de l'escola una autèntica joguina dels infants, una «joguina bella i somrient», com la qualificava l'any 1934 un redactor de la revista «El Magisterio Balear» en donar compte d'una visita a l'escola de l'Inspector General de Primera Ensenyança.

MIQUEL JAUME CAMPANER

LEONARD MUNTANER EDITOR

LA FORADADA / Didàctica

Llibres complementaris per a l'escola

JAUME POMAR
EN JOSEP J., XUETA

MIQUEL SBERT I GARAU
LA CINTA DE PLATA

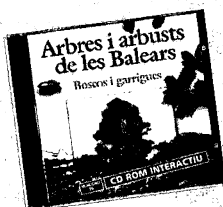

GABRIEL JANER MANILA
EL PALAU DE VIDRE

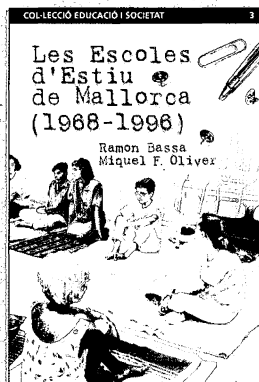
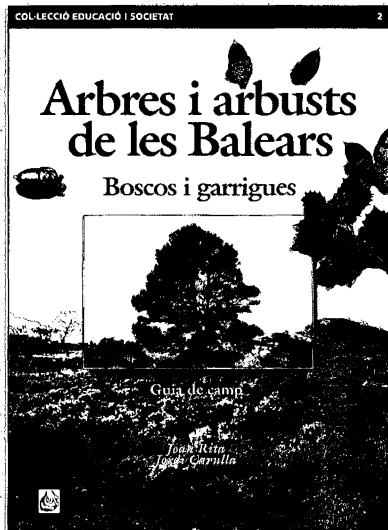
és una producció d'EDICIONS LA FORADADA
J. J. de Olañeta, Editor
Apartat 296-07080 Palma de Mallorca

Col·lecció educació i societat

Núm. 2 - Sèrie didàctica
Arbres i arbusts de les Balears.
Joan Rita / Jordi Carulla

També en CD Rom

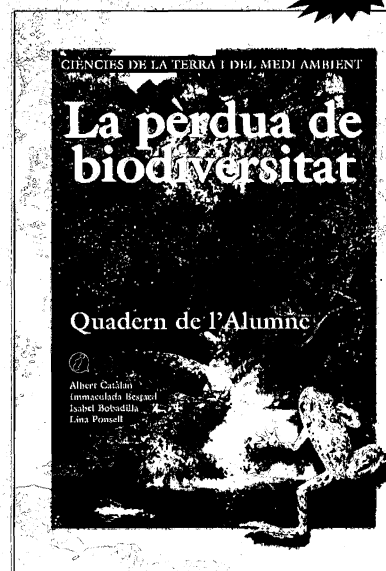

Núm. 3
Sèrie general
Les Escoles d'Estiu a Mallorca (1968-1996).
Ramon Bassa
Miquel F. Oliver

Núm. 5
Sèrie didàctica
La pèrdua de biodiversitat
Albert Catalan
Quadern de l'alumne i guia del professor

Núm. 4
Sèrie general
Benvingut al món... lactància i salut del bebè.
Sergio Verd

La Guia del professor es pot obtenir gratuïtament a Internet: www.ferransintes.com

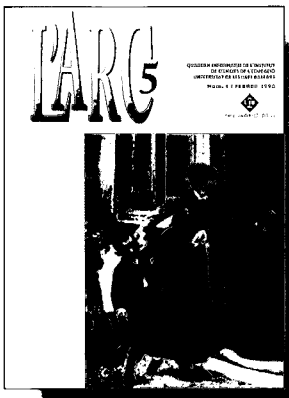
Ferran Sintes
www.ferransintes.com

L'ARC

Quadern informatiu de l'Institut de Ciències de l'Educació
Universitat de les Illes Balears

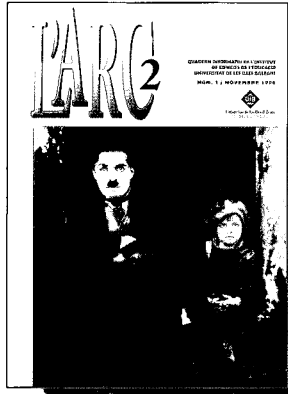
DOSSIER: Currículum propi per a les Illes Balears

DOSSIER: Cent anys d'Educació

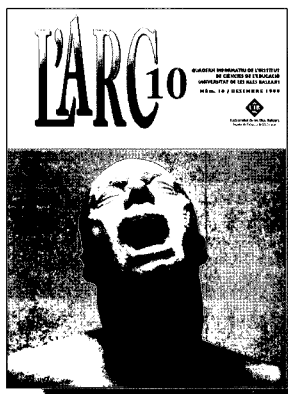
DOSSIER: Convivència als centres educatius

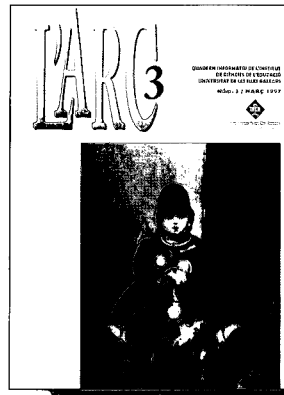
DOSSIER: Rondalles

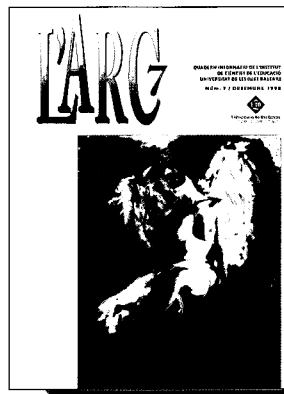
DOSSIER: Llengua i escola

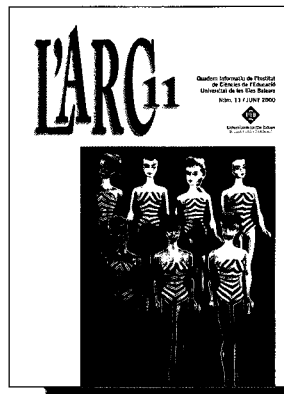
DOSSIER: Ciutat i Educació

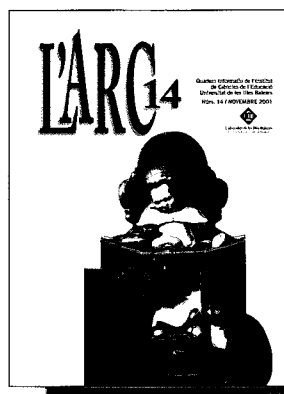
DOSSIER: Avaluació a les universitats

DOSSIER: La formació permanent del professorat

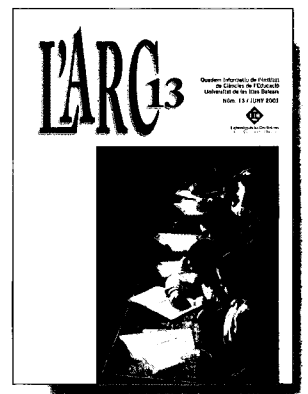
DOSSIER: El joc com a eina educativa

DOSSIER: Filosofia

DOSSIER: El poder de llegir

Revista L'Arc

Institut de Ciències de l'Educació de la UIB
c/ de Miquel dels Sants Oliver, 2. 07071 Palma (Balears)
Tel.: 971 172 480. Telefax: 971 172 401

Universitat de les Illes Balears
Institut de Ciències de l'Educació